

ผลการประเมินคุณค่าหนังสืออ้างอิงที่พิมพ์ในประเทศไทย

หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์นี้มีจำนวนทั้งสิ้น 378 ชื่อเรื่อง ประกอบด้วยหนังสืออ้างอิงทั้งเก่าและใหม่ คือรวมหนังสืออ้างอิงที่พิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2426 - พ.ศ. 2520 ซึ่งปรากฏผลการประเมินคุณค่าดังนี้

ปริมาณและคุณภาพของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์

หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์นี้มี 8 ประเภท คือ พจนานุกรม บรรณานุกรม นามานุกรม สารานุกรม ธรรมเนียมและสาระสังเขป อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ อักษรานุกรมชีวประวัติและหนังสือรายปี ประกอบด้วยหนังสือที่มีคำอธิบายเนื้อเรื่อง เป็นภาษาไทย 349 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 92.33 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด และหนังสือที่มีคำอธิบายเนื้อเรื่อง เป็นภาษาอังกฤษ 29 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 7.67 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด

หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้ง 8 ประเภทนี้ แต่ละประเภทมีจำนวนการจัดทำแตกต่างกัน คือหนังสือบางประเภทเช่น พจนานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิงที่มีจำนวนการจัดทำมากที่สุด คือมีมากกว่าครึ่งของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด แต่หนังสืออ้างอิงบางประเภทเช่น หนังสือรายปีมีจำนวนการจัดทำน้อยมาก คือมีจำนวนการจัดทำไม่ถึงร้อยละ 1 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด สำหรับคุณภาพโดยเฉลี่ยของหนังสืออ้างอิงแต่ละประเภทนั้นอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน ดังรายละเอียดในตารางที่ 22

ตารางที่ 22 ปริมาณและคุณภาพของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์

ประเภทของหนังสืออ้างอิง	ปริมาณ		คะแนน คุณภาพ เฉลี่ยร้อยละ
	จำนวน (ชื่อเรื่อง)	ร้อยละ	
พจนานุกรม	199	52.64	64.62
บรรณานุกรม	70	18.52	67.20
นามานุกรม	57	15.08	65.72
สารานุกรม	19	5.03	62.86
ครุชนิและสาระสังเขป	13	3.44	64.30
อักษรานุกรมภูมิศาสตร์	10	2.65	64.20
อักษรานุกรมชีวประวัติ	7	1.85	77.70
หนังสือรายปี	3	0.79	75.32

ตารางที่ 22 นี้แสดงให้เห็นว่าหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีปริมาณการจัดทำลดหลั่นกันดังนี้คือ พจนานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิงที่มีปริมาณการจัดทำมากที่สุด คือมี 199 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 52.64 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด บรรณานุกรม และนามานุกรมมีปริมาณการจัดทำรองลงมาคือ มีการจัดทำร้อยละ 18.52 และร้อยละ 15.08 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด สำหรับหนังสืออ้างอิงที่มีจำนวนการจัดทำรองลงไปอีกได้แก่ สารานุกรม ครุชนิและสาระสังเขป อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ อักษรานุกรมชีวประวัติ และหนังสือรายปีตามลำดับ สำหรับหนังสือรายปีซึ่งมีจำนวนการจัดทำน้อยที่สุดนั้นมีเพียง 3 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 0.79 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้น

ในคานคุณภาพนั้นปรากฏว่าหนังสืออ้างอิงแต่ละประเภทที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่มีคะแนนคุณภาพโดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ร้อยละ 60 คือมีคุณภาพเฉลี่ยระหว่างร้อยละ 62.67 มีหนังสืออ้างอิงเพียง 2 ประเภท คืออักษรานุกรมชีวประวัติและหนังสือรายปี เท่านั้นที่มีคะแนนคุณภาพโดยเฉลี่ยถึงร้อยละ 70

หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้ง 378 ชื่อเรื่องนี้ ส่วนใหญ่เป็นหนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพดีตามเกณฑ์ คือหนังสืออ้างอิง 318 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 84.13 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดได้คะแนนคุณภาพเกินร้อยละ 60 ส่วนหนังสืออ้างอิงที่ยังมีคุณภาพไม่ดีตามเกณฑ์หรือได้คะแนนคุณภาพไม่ถึงร้อยละ 60 นั้นมี 60 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 15.87 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด แม้ว่าหนังสืออ้างอิงส่วนมากจะเป็นหนังสือที่มีคุณภาพดีตามเกณฑ์ดังกล่าวมาแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าคะแนนคุณภาพของหนังสืออ้างอิงโดยทั่วไปยังอยู่ในระดับที่ไม่สูงนัก คือหนังสืออ้างอิง 205 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 54.23 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ได้คะแนนคุณภาพระหว่างร้อยละ 60 ถึง 69 หนังสืออ้างอิง 96 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 25.40 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ได้คะแนนคุณภาพระหว่างร้อยละ 70 ถึง 79 หนังสืออ้างอิง 17 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 4.50 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ได้คะแนนคุณภาพร้อยละ 80 ถึง 89 หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ที่ไม่มีเล่มใดได้คะแนนคุณภาพถึงร้อยละ 90 เลย หนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพดีที่สุดคือ New Model English-Thai Dictionary (Library Edition) และ New Model Thai-English Dictionary (Library Edition) ได้คะแนนคุณภาพร้อยละ 88.00 หนังสืออ้างอิงที่มีคะแนนคุณภาพต่ำที่สุดคือ คู่มือภาษาไทยมะลายู... ได้คะแนนคุณภาพร้อยละ 46.00 หนังสืออ้างอิงทั้ง 3 ชื่อเรื่องที่กล่าวมานี้ต่างก็เป็นหนังสืออ้างอิงประเภทพจนานุกรมทั้งสิ้น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าหนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพอยู่ในระดับสูงนั้น ควรเป็นหนังสืออ้างอิงที่ได้คะแนนคุณภาพตั้งแต่ร้อยละ 75 ขึ้นไป ซึ่งจากการวิเคราะห์หนังสืออ้างอิงทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยพบว่าหนังสืออ้างอิงที่ได้คะแนนคุณภาพตั้งแต่ร้อยละ 75 ขึ้นไปเพียง 47

ชื่อเรื่องหรือรอยละ 12.43 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์เท่านั้น ได้แก่หนังสือที่มีรายชื่อปรากฏอยู่ในตารางที่ 23

ตารางที่ 23 รายชื่อหนังสืออ้างอิงที่มีคะแนนคุณภาพอยู่ในระดับสูง

ประเภทของหนังสือ	รายชื่อหนังสือ	คะแนน คุณภาพ รอยละ
พจนานุกรม	So Sethaput. . . . <u>New Model English-Thai Dictionary</u> . 4th Library Edition. Bangkok : Thai Watana Panich, 1970.	88.00
พจนานุกรม	. <u>New Model Thai-English Dictionary</u> . Library Edition. Bangkok : Thai Watana Panich, B.E.2516.	88.00
พจนานุกรม	เปลื้อง ฅ นคร. <u>พจนะ-สารานุกรมเล่ม 1</u> . พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ไทวัฒนาพานิช, 2518.	
พจนานุกรม	ราชบัณฑิตยสถาน. <u>พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน</u> . พระนคร, 2493.	82.00
พจนานุกรม	โชติ กัลยาณมิตร. <u>พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปเกี่ยวเนื่อง</u> . กรุงเทพฯ : การไฟฟ้าฝ่ายผลิต, 2518.	80.00

ตารางที่ 23 (ต่อ)

ประเภทของหนังสือ	รายชื่อหนังสือ	คะแนน คุณภาพ รายละเอียด
พจนานุกรม	So Sethaputra. <u>New Model English-Thai Dictionary.</u> Desk Edition Bangkok : Thai Watana Panich, B.E.2518.	80.00
พจนานุกรม	. <u>New Model Thai-English Dictionary.</u> Desk Edition. Bangkok : Thai Watana Panich, B.E.2518.	80.00
พจนานุกรม	กลาโหม, กระทรวง. กองบัญชาการทหารสูงสุด. <u>พจนานุกรมศัพท์ทหารอังกฤษ-ไทย ฉบับที่</u> <u>ไขรวมสามเหล่าทัพ.</u> (พิมพ์ครั้งที่ 5. พระนคร, 2513).	78.00
พจนานุกรม	คณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย. <u>พจนานุกรมพุทธ-</u> <u>ศาสนาจีน-สันสกฤต-อังกฤษ-ไทย</u> <u>(Chinees-Sanskrit-English-Thai</u> <u>Dictionary)</u> กรุงเทพฯ, 2519.	78.00
พจนานุกรม	จันทบุรีนันทนาถ, กรมพระ. <u>พจนานุกรมบาลี ไทย</u> <u>อังกฤษ สันสกฤต.</u> พระนคร : สิวพร, 2512.	78.00

ตารางที่ 23 (ต่อ)

ประเภทของหนังสือ	รายชื่อหนังสือ	คะแนน คุณภาพ ร้อยละ
พจนานุกรม	วรวงศ์พิบูลย์, พระ. <u>พจนานุกรมกฎหมายแพ่งและพาณิชย์</u> . พระนคร : แพรวพญา, 2511.	78.00
พจนานุกรม	<u>Prae Pittaya's English-Thai Encyclopedic DICTIONARY.</u> Bangkok : Prae Pittaya, B.E. 2518.	78.00
พจนานุกรม	การฝึกหัดครู, กรม, หน่วยศึกษานิเทศก์. <u>นามานุกรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ</u> . พระนคร, 2512.	76.00
พจนานุกรม	ฉลาด บุญลอย. <u>พจนานุกรมภาษีสันสกฤต ไทย-อังกฤษ</u> . พระนคร : แพรวพญา, 2517.	76.00
พจนานุกรม	ราชบัณฑิตยสถาน. <u>พจนานุกรมภูมิศาสตร์อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน</u> . พระนคร, 2509.	76.00
พจนานุกรม	ล่อง มีเศรษฐี. <u>พจนานุกรมคำศัพท์</u> . พระนคร: โรงพิมพ์จงเจริญ, 2504.	76.00
พจนานุกรม	วิจิตรมาตรา, ชุน. <u>ตำนานไทย</u> . พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : รวมสาส์น, 2515.	76.00
บรรณานุกรม	Thrombly, Woodsworth and Others. <u>Thai Government and Its Settings: A Selective Annotated Bibliography in English and Thai</u> . Bangkok : National Development Administration, 1967.	80.00

ตารางที่ 23 (ต่อ)

ประเภทของหนังสือ	รายชื่อหนังสือ	คะแนน คุณภาพ ร้อยละ
บรรณานุกรม	วิชาการ, กรม. <u>บรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์หนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาภาษาไทยเล่ม 1. กรุงเทพฯ, 2519.</u>	78.00
บรรณานุกรม	. <u>บรรณานุกรมแบบหัดอ่าน ก.ช. พระนคร, 2517.</u>	
บรรณานุกรม	. <u>บรรณานุกรมสิ่งพิมพ์ของกระทรวงศึกษาธิการ. พระนคร, 2505.</u>	
บรรณานุกรม	สุพริตถิยน์ อ่ำพินวงศ์. <u>วรรณกรรมทางบรรณารักษศาสตร์. กรุงเทพฯ ๑ : แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.</u>	78.00
บรรณานุกรม	Applied Scientific . Research Corporation of Thailand. Thai National Documentation Centre. <u>List of Scientific Reports Relating to Thailand. Bangkok, 1967</u>	78.00
บรรณานุกรม	วิชาการ, กรม. <u>บรรณนิทัศน์วารสารทางวิชาการ (Annotated Bibliography of Thai Journals) กรุงเทพฯ ๑, 2518.</u>	76.00

ตารางที่ 23 (ต่อ)

ประเภทของหนังสือ	รายชื่อหนังสือ	คะแนน คุณภาพ ร้อยละ
บรรณานุกรม	วิชาการ, กรม. <u>บรรณวิเทศนึ่งเซปหนังสืออ่านระดับ ชั้นประถมและมัธยมศึกษา</u> . พระนคร, 2511.	76.00
บรรณานุกรม	_____. <u>บรรณานุกรมแบบเรียนประวัติศาสตร์ ของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ พ.ศ.2440- 2512</u> . พระนคร, 2513.	76.00
บรรณานุกรม	_____. <u>บรรณานุกรมหนังสือภาษาอังกฤษเกี่ยว กับเอเชียอาคเนย์</u> . พระนคร, 2512.	76.00
บรรณานุกรม	National Education Council. <u>Abstract of Educational Research 1965- 1969</u> . Bangkok, 1970.	76.00
นามานุกรม	<u>Siam Directory</u> . Bangkok : Consumer International Annual, 1955.	86.00
นามานุกรม	<u>Thailand Yearbook</u> . Bangkok : Temple Publication Services Annual, 1964.	86.00
นามานุกรม	<u>Thai Builder Directory 1974</u> . Bangkok : Advertising & Media Consultants, 1974.	80.00

ตารางที่ 23 (ต่อ)

ประเภทของหนังสือ	รายชื่อหนังสือ	คะแนน คุณภาพ ร้อยละ
นามานุกรม	<u>Thai Exporters</u> . Bangkok : Export Directory, 1974.	80.00
นามานุกรม	คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สำนักงาน. กองประมวลและประสานงาน. <u>ทำเนียบนักวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิในประเทศไทยสาขาเกษตรศาสตร์และชีววิทยา</u> . (กรุงเทพฯ ๗, 2517)	76.00
นามานุกรม	. <u>ทำเนียบนักวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิในประเทศไทยสาขาวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพและคณิตศาสตร์</u> . (กรุงเทพฯ ๗, 2517)	76.00
นามานุกรม	. <u>ทำเนียบนักวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิในประเทศไทยสาขาวิทยาศาสตร์เคมีและเภสัช</u> . (กรุงเทพฯ ๗, 2517).	76.00
นามานุกรม	. <u>ทำเนียบนักวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิในประเทศไทยสาขาวิชาวิศวกรรมและอุตสาหกรรม</u> . (กรุงเทพฯ ๗, 2517).	76.00
นามานุกรม	<u>รวมโรงงาน (Thailand Trade Index)</u> . กรุงเทพฯ ๗ : อินเทอร์เทรดพับลิเคชั่น. ราชปี, 2519.	76.00

ตารางที่ 23 (ต่อ)

ประเภทของหนังสือ	รายชื่อหนังสือ	คะแนน คุณภาพ ร้อยละ
สารานุกรม	ราชบัณฑิตยสถาน. <u>สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตย-</u> <u>สถาน.</u> พระนคร, 2498.-	80.00
สารานุกรม	วิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย, สมาคม. <u>สารานุกรม</u> <u>วิทยาศาสตร์.</u> พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2518.	76.00
สารานุกรม	<u>สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.</u> พระนคร : คุรุสภา, 2516-	76.00
กรรมวิธีและ สาระสังเขป	ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. หอสมุดกลาง. <u>กรรมวิธี</u> <u>ราชกิจจานุเบกษา (แผนกกฎหมาย)</u> เล่ม 81 - 85 (พ.ศ. 2507 - 2511). กรุงเทพฯ, 2514.	80.00
กรรมวิธีและ สาระสังเขป	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, สำนักบรรณสารการ พัฒนา. <u>กรรมวิธีวารสารไทย (Index to</u> <u>Thai Periodical Literature)</u> พระนคร, 2506.	78.00
อักษรานุกรม ภูมิศาสตร์	ราชบัณฑิตยสถาน. <u>อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ฉบับราช-</u> <u>บัณฑิตยสถาน.</u> พระนคร, 2506.	80.00
อักษรานุกรม ชีวประวัติ	<u>ประวัติครู.</u> พระนคร : คุรุสภา, 2500.-	84.00

ตารางที่ 23 (ต่อ)

ประเภทของหนังสือ	รายชื่อหนังสือ	คะแนน คุณภาพ ร้อยละ
อักษรานุกรมชีวประวัติ	<u>Who's Who in Thailand</u> . Bangkok: Advance Products, Monthly, 1975	84.00
อักษรานุกรมชีวประวัติ	ทองศรี ก่าภู ๗ อุษยา. <u>รัฐสภาพุทธศักราช 2511</u> <u>ชีวประวัติสมาชิกรัฐสภา</u> . พระนคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2513.	78.00
อักษรานุกรมชีวประวัติ	ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. คณะรัฐประศาสนศาสตร์. <u>ใครเป็นใครในประเทศไทย</u> . พระนคร, 2506.	76.00
หนังสือรายปี	สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. <u>สมุดสถิติรายปี</u> . พระนคร: รายปี, 2459-2478, 2480-2484, 2493-86.	86.00

จากตารางที่ 23 จะเห็นได้ว่าหนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพอยู่ในระดับสูงนั้นมีจำนวนไม่มากนัก คือมีเพียง 47 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 12.43 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์เท่านั้น หนังสืออ้างอิงเหล่านี้ประกอบด้วยพจนานุกรม 17 ชื่อเรื่อง บรรณานุกรม 11 ชื่อเรื่อง นามานุกรม 9 ชื่อเรื่อง สารานุกรม 3 ชื่อเรื่อง ธรรมเนียมและสาระสังเขป 2 ชื่อเรื่อง อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ 1 ชื่อเรื่อง อักษรานุกรมชีวประวัติ 2 ชื่อเรื่อง และหนังสือรายปี 1 ชื่อเรื่อง สำหรับหนังสืออ้างอิงเล่มที่ได้คะแนนคุณภาพมากที่สุดนั้นเป็นหนังสืออ้างอิงประเภทพจนานุกรม ได้คะแนนคุณภาพร้อยละ 88.00 หนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพอยู่ในระดับสูงดังกล่าวนี้เป็นหนังสือที่หน่วยราชการจัดทำ 29 ชื่อเรื่อง และเอกชนจัดทำ 18 ชื่อเรื่อง หน่วยราชการที่ได้จัดทำหนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพสูงไว้ได้แก่ กรมวิชา-

การ จัดทำไว้ 7 ชื่อเรื่อง ราชบัณฑิตยสถาน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จัดทำหนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพดีไว้แห่งละ 4 ชื่อเรื่อง ส่วนเอกชนนั้นจะเห็นได้ว่า สอ. เสณูทร เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดทำหนังสืออยู่มาก เพราะได้รวบรวมหนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพสูงไว้ถึง 4 ชื่อเรื่อง สำหรับสำนักพิมพ์ของเอกชนนั้น มีชื่อที่น่าสังเกตว่าสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพสูงไว้มากกว่าสำนักพิมพ์รายอื่น ๆ คือจัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพสูงไว้ถึง 6 ชื่อเรื่อง

ส่วนประกอบของหนังสืออ้างอิง

หนังสืออ้างอิงแต่ละประเภทประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญ 10 ส่วน คือ ผู้จัดทำ ผู้พิมพ์โฆษณา ปีที่พิมพ์ เนื้อเรื่อง ความน่าเชื่อถือ การจัดลำดับเรื่อง เครื่องช่วยคน รูปเล่มและการพิมพ์ ลักษณะเฉพาะของหนังสือ และลักษณะพิเศษของหนังสือ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ส่วนประกอบทุกด้านของหนังสืออ้างอิงทุกประเภท ซึ่งปรากฏผลว่าส่วนประกอบแต่ละด้านของหนังสืออ้างอิงแต่ละประเภทนั้น มีคุณภาพอยู่ในระดับต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ระดับที่ยังไม่ดีเลยขึ้นไปจนถึงระดับดีมาก ดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 และจากการวิเคราะห์ส่วนประกอบของหนังสืออ้างอิงทั้ง 8 ประเภท จำนวน 378 ชื่อเรื่องนี้ ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่ควรจะกล่าวถึงคือ

ผู้จัดทำ ผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาและมีประสบการณ์เกี่ยวกับงานด้านวิชาการมาแล้ว ในด้านการศึกษา นั้นจะเห็นว่าผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่ได้รับการศึกษามาในแขนงวิชาที่จัดทำโดยตรง และถึงแม้ว่าผู้จัดทำหนังสือบางท่านจะมีผู้ใช้ผู้ที่ได้รับการศึกษาและฝึกฝนอบรมมาในแขนงวิชาที่จัดทำโดยตรงก็ตาม แต่ก็เป็นผู้บุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงการการศึกษา ตลอดจนเป็นผู้บุคคลที่ปรากฏว่าเป็นผู้ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ เช่น ศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชชน ได้ศึกษาและค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง จนมีความรู้แตกฉานได้รับ

ยกย่องว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องประเพณีและวัฒนธรรมไทย หนังสือและบทความเกี่ยวกับประเพณีไทยที่เขียนขึ้น จึงเป็นเอกสารที่น่าเชื่อถือมีผู้นำไปใช้อ้างอิงอยู่เสมอ บุคคลที่น่าสนใจอีกคนหนึ่งก็คือ ดร.ดี.บี.แบรดเลย์ (D.B. Bradley) ซึ่งเป็นแพทย์และนักสอนศาสนาที่เข้ามาปฏิบัติงานในประเทศไทย ได้ศึกษาภาษาไทยเป็นเวลานานจนมีความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยเป็นอย่างดี และได้เรียบเรียงพจนานุกรมไทย-อังกฤษขึ้นฉบับหนึ่งเรียกว่า อักษรวิธานศัพท์ ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้มีผู้นำมาพิมพ์เผยแพร่ใหม่ เนื่องจากเป็นหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยอย่างกว้างขวาง และมีผู้นำพจนานุกรมชุดนี้ไปเป็นคู่มือการศึกษาภาษาไทยโบราณ ผู้จัดทำหนังสืออ้างอิง 198 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 52.38 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ได้รับการศึกษาอย่างต่ำถึงชั้นปริญญาตรี

สำหรับประสบการณ์เกี่ยวกับงานด้านวิชาการนั้น ปรากฏว่าผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่เคยเขียนหนังสือหรือบทความทางวิชาการมาก่อน ตลอดจนหนังสือและบทความที่เขียนมาแล้วนั้นก็มีความพอสมควร ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพดีค่อนข้างดี ส่วนในด้านการคุณภาพของผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงนั้น ปรากฏว่า หนังสืออ้างอิง 85 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 22.22 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านผู้จัดทำอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง หนังสืออ้างอิง 184 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 48.68 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด มีคุณภาพด้านผู้จัดทำอยู่ในเกณฑ์ดี และหนังสืออ้างอิง 87 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 23.01 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านผู้จัดทำอยู่ในเกณฑ์ดีมาก

การที่ผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงเป็นบุคคลที่มีความรู้อยู่ในขั้นดีนั้น อาจเป็นเพราะหนังสืออ้างอิงทุกประเภททุกแขนงวิชาเป็นหนังสือที่ให้ข้อเท็จจริงทางวิชาการล้วน ๆ จึงมิใช่หนังสือประเภทที่ผู้ใดต้องการจะจัดทำก็อาจจัดทำขึ้นได้ตามความต้องการเสมอไป เพราะในการเรียบเรียงข้อความทุกบททุกตอนนั้นต้องอาศัยการค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้วเป็นอย่างดี ตลอดจนผู้เรียบเรียงก็ต้องมีความรู้และความสามารถพอที่จะแปล

หรือก็ความขมขื่นเหล่านั้นได้ด้วย ดังนั้นถึงแม้ว่าผู้เรียบเรียงหรือจัดทำหนังสืออ้างอิงจะมีใ้ช้ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละแขนงวิชาก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดก็จะต้องมีความรู้พื้นฐานในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี จึงจะสามารถจัดทำหนังสืออ้างอิงขึ้นได้

หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดพอจะแยกประเภทของผู้จัดทำออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. จัดทำโดยบุคคลเพียงคนเดียว ผู้จัดทำอาจเป็นนักเขียนเอกชน ซึ่งเมื่อจัดทำหนังสือขึ้นแล้วก็ได้มอบหมายให้สำนักพิมพ์เอกชนเป็นผู้นำไปพิมพ์โฆษณา หรือผู้จัดทำอาจเป็นข้าราชการที่ได้รับมอบหมายจากหน่วยงานเจ้าสังกัดให้จัดทำหนังสือขึ้น แล้วหน่วยงานแห่งนั้นนำไปพิมพ์โฆษณา หนังสืออ้างอิงที่จัดทำขึ้นโดยบุคคลเพียงคนเดียวนี้ส่วนมากเป็นหนังสืออ้างอิงประเภท พจนานุกรม สารานุกรม และอักษรานุกรมชีวประวัติ มีจำนวนการจัดทำทั้งสิ้น 205 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 54.23 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด

2. จัดทำโดยคณะบุคคล คือมีผู้จัดทำมากกว่า 2 คนขึ้นไป ส่วนใหญ่ผู้รับผิดชอบในการจัดทำมักเป็นหน่วยราชการต่าง ๆ ซึ่งจะมอบหมายให้บุคคลคณะหนึ่งไปรวบรวมข้อมูลและเรียบเรียงเป็นหนังสือขึ้น แล้วหน่วยราชการแต่ละแห่งนั้นเป็นผู้นำไปพิมพ์โฆษณา หนังสืออ้างอิงที่จัดทำโดยคณะบุคคลนี้ได้แก่ พจนานุกรมและสารานุกรมบางชื่อเรื่อง บรรณานุกรม นามานุกรม วรรณคดีและสาระสังเขป อักษรานุกรมภูมิศาสตร์และหนังสือรายปีมีจำนวนการจัดทำทั้งสิ้น 173 ชื่อเรื่อง หรือร้อยละ 45.77 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด

จากการแบ่งกลุ่มผู้จัดทำหนังสือออกเป็น 2 กลุ่มนี้ จะเห็นได้ว่าหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่เป็นหนังสืออ้างอิงในกลุ่มแรก คือเป็นหนังสืออ้างอิงที่จัดทำโดยบุคคลเพียงคนเดียว และหนังสืออ้างอิงในกลุ่มแรกนี้มีจำนวนมากกว่าหนังสืออ้างอิงในกลุ่มที่ 2 ซึ่งจัดทำโดยคณะบุคคลเพียง 32 ชื่อเรื่อง หรือร้อยละ 8.47 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้น

ผู้พิมพ์โฆษณา ผู้พิมพ์โฆษณาหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดนี้ มีทั้งสำนักพิมพ์ขนาดเล็ก และสำนักพิมพ์ขนาดใหญ่ ทั้งนี้คุณภาพด้านการพิมพ์จึงแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ผู้พิมพ์โฆษณาส่วนมากจัดพิมพ์หนังสือได้ทีพอสมควร คือมีการเรียงพิมพ์ที่เป็นระเบียบ การเข้าหน้าและการเรียงหน้าเรียบร้อยไม่สับสน การวางรูปหน้าหนังสือและการเว้นช่องไฟระหว่างคำเหมาะสมทำให้หนังสือมีลักษณะอ่านง่าย (Legibility)

อย่างไรก็ตามปรากฏว่ายังมีข้อบกพร่องในด้านการพิมพ์อยู่บ้าง ซึ่งได้แก่การพิสูจน์อักษรที่ยังมีข้อผิดพลาดอยู่ ซึ่งผู้พิมพ์โฆษณาบางรายก็ไต่เทรกไต่แกะคำผิดไว้ ผู้พิมพ์โฆษณาบางรายก็มีไต่เทรกไต่แกะคำผิดไว้ หนังสืออ้างอิงที่พิสูจน์อักษรได้ถูกต้องโดยตลอดทั้งเล่มมีเพียง 119 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 31.48 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์เท่านั้น สำหรับหนังสืออ้างอิงส่วนที่เหลือยังมีการพิสูจน์อักษรผิดพลาดอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ยังคงอ่านได้ความขมุกขมูญไม่คลาดเคลื่อน ข้อบกพร่องสำคัญมักจะเป็นการพิมพ์พยัญชนะ สระ หรือวรรณยุกต์บางตัวตกไป มากกว่าการสะกดผิดทั้งคำ และเป็นที่น่าสังเกตว่าหนังสืออ้างอิงที่จัดพิมพ์โดยราชบัณฑิตยสถาน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชมีข้อบกพร่องด้านการพิสูจน์อักษรน้อยกว่าสำนักพิมพ์รายอื่น ๆ

ในด้านคุณภาพของผู้พิมพ์โฆษณาหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ปรากฏว่าหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่มีคุณภาพด้านผู้พิมพ์โฆษณาอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง คือหนังสืออ้างอิง 165 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 43.65 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ มีคุณภาพด้านผู้พิมพ์โฆษณาอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง หนังสืออ้างอิง 153 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 40.48 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านผู้พิมพ์โฆษณาอยู่ในเกณฑ์ดี หนังสืออ้างอิง 23 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 6.08 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านผู้พิมพ์โฆษณาอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ส่วนหนังสืออ้างอิงอีก 37 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 9.79 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ยังมีคุณภาพด้านผู้พิมพ์โฆษณาอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

ผู้พิมพ์โฆษณาหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์นี้ แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. หน่วยงานด้านการศึกษา มีหน้าที่ในการเผยแพร่ศิลปวิทยาโดยตรง ผู้เรียบเรียงหนังสือให้สำนักพิมพ์ในกลุ่มแรกนี้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของแต่ละหน่วยงาน ผู้พิมพ์โฆษณาในกลุ่มแรกนี้มีความมุ่งหมายผลิตหนังสือเพื่อส่งเสริมการศึกษาและการวิจัย หนังสืออ้างอิงที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานด้านการศึกษาที่มี 125 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 33.07 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด หนังสืออ้างอิงเหล่านี้มีคุณภาพด้านผู้พิมพ์โฆษณาอยู่ในเกณฑ์ดีและปานกลาง

สำหรับผู้พิมพ์โฆษณาในกลุ่มแรกนี้ นับว่ามหาวิทยาลัยต่าง ๆ จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงมากที่สุด คือจัดพิมพ์ถึง 45 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 11.90 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ส่วนหน่วยงานด้านการศึกษาที่จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงมากรองลงมาได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิง 40 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 10.58 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด สำหรับหนังสืออ้างอิงส่วนที่เหลือนั้น จัดพิมพ์โดยราชบัณฑิตยสถาน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสภาการศึกษาแห่งชาติ

นอกจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเหล่านี้จะเป็นแหล่งจัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงที่สำคัญแล้ว หน่วยงานบางแห่งยังมีหน้าที่ตามกฎหมายในการผลิตและเผยแพร่หนังสืออ้างอิงอีกด้วย คือราชบัณฑิตยสถานมีหน้าที่จัดทำและจัดพิมพ์พจนานุกรม สารานุกรม และอักษรานุกรมภูมิศาสตร์¹ และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติมีหน้าที่จัดทำทะเบียนนักวิจัยและนามานุกรมนักวิจัยออกเผยแพร่²

¹"พระราชบัญญัติว่าด้วยราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2477," ราชกิจจานุเบกษา. 27(มีนาคม 247), หน้า 128.

²"ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องการแบ่งส่วนราชการสำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ ลงวันที่ 22 กรกฎาคม 2503," ราชกิจจานุเบกษา. 65(กรกฎาคม 2503), หน้า 520.

2. กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ หน่วยราชการเหล่านี้มิได้มีหน้าที่ในการให้การศึกษาหรือสนับสนุนการศึกษาและการวิจัยโดยตรง แต่ก็ได้มอบหมายให้ผู้ที่ทรงคุณวุฒิในหน่วยงานของตนจัดทำหนังสืออ้างอิงขึ้น เพื่อเผยแพร่ความรู้ให้กับประชาชนทั่วไป หรือเพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานสำหรับหน่วยงานของตน หน่วยราชการเหล่านี้ ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น หนังสืออ้างอิงที่จัดทำโดยหน่วยราชการเหล่านี้มีคุณภาพค่านักผู้พิมพ์โฆษณาแตกต่างกันตั้งแต่ระดับที่ยังไม่คืบหน้าจนถึงระดับดี และได้จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงทั้งหมด 74 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 19.58 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด

3. สำนักพิมพ์เอกชน เป็นผู้พิมพ์โฆษณาที่มีความมุ่งหมายผลิตหนังสือเพื่อจำหน่ายและหวังผลประโยชน์ด้านการค้าโดยตรง ในการจัดทำมีนักเขียนอิสระและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้เรียบเรียงต้นฉบับให้ ตลอดจนสำนักพิมพ์บางแห่งก็ได้รวบรวมข้อมูลจัดทำเป็นหนังสือขึ้นเองด้วย หนังสืออ้างอิงที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เอกชนนี้มี 179 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 47.35 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ มีคุณภาพค่านักผู้พิมพ์โฆษณาแตกต่างกันตั้งแต่ระดับที่ยังไม่คืบหน้าขึ้นไปจนถึงระดับดี สำนักพิมพ์เอกชนที่นับว่ามีจำนวนการจัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงมากกว่าแห่งอื่น ๆ ได้แก่

แพรวพินทยา	จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงร้อยละ 7.14 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์
ไทยวัฒนาพานิช	จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงร้อยละ 5.55 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์
เชชมบรรณกิจ	จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงร้อยละ 4.76 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์
โอเคียนสโตร์	จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงร้อยละ 2.91 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์
ก้าวหน้า	จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงร้อยละ 2.11 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์

สำหรับสำนักพิมพ์แห่งอื่น ๆ นั้นจัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงแห่งละเป็นจำนวนไม่มากนัก ผู้พิมพ์โฆษณาที่เป็นสำนักพิมพ์เอกชนมีส่วนมากจัดพิมพ์ทั้งหนังสือที่เป็นวิชาการและหนังสือที่ไม่เป็นวิชาการ ซึ่งต่างกับผู้พิมพ์โฆษณาใน 2 กลุ่มแรก ซึ่งจัดพิมพ์เฉพาะหนังสือทางวิชาการล้วน ๆ

ผู้พิมพ์โฆษณาในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 นั้นมีลักษณะเป็นหน่วยราชการเช่นเดียวกัน ซึ่งเมื่อนำจำนวนหนังสือที่จัดพิมพ์โดยหน่วยราชการทั้ง 2 กลุ่มมารวมกันแล้ว จะเห็นได้ว่ามีจำนวนถึงร้อยละ 52.65 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ ซึ่งเป็นจำนวนกว่าครึ่งของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ซึ่งให้เห็นว่าหน่วยราชการของไทยมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการผลิตและการเผยแพร่หนังสืออ้างอิงไทยเป็นอย่างยิ่ง

การพิมพ์โฆษณาหนังสืออ้างอิงในประเทศไทยนี้แตกต่างกับการพิมพ์โฆษณาหนังสืออ้างอิงของต่างประเทศอย่างเห็นได้ชัด คือในต่างประเทศนั้น ผู้พิมพ์โฆษณาหนังสืออ้างอิงรายสำคัญเป็นสำนักพิมพ์เอกชน ในสหรัฐอเมริกาสำนักพิมพ์เอกชนผลิตหนังสืออ้างอิงถึงร้อยละ 67.70 ของปริมาณหนังสืออ้างอิงทั่วประเทศ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ผลิตหนังสืออ้างอิงร้อยละ 24.60 ของปริมาณหนังสือทั่วประเทศ และกระทรวงทบวง กรมต่าง ๆ ผลิตหนังสืออ้างอิงเพียงร้อยละ 7.70 ของปริมาณหนังสือทั่วประเทศเท่านั้น¹ สำหรับในทวีปยุโรปนั้นสำนักพิมพ์เอกชนผลิตหนังสืออ้างอิงประมาณร้อยละ 71.93 ของหนังสืออ้างอิงที่ผลิตในยุโรป มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ผลิตหนังสือร้อยละ 14.40 ของหนังสืออ้างอิงที่ผลิตในทวีปยุโรป และกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ผลิตหนังสืออ้างอิงเพียงร้อยละ 13.40 ของหนังสืออ้างอิงที่ผลิตในทวีปยุโรปทั้งหมดเท่านั้น² ประเทศเหล่านี้เป็นประเทศที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจ มีสำนักพิมพ์ขนาดใหญ่ที่มีคุณภาพด้านการพิมพ์หนังสือสูง และมีตลาดจำหน่ายหนังสืออย่างกว้างขวาง สำนักพิมพ์เอกชนจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการผลิตหนังสืออ้างอิง ส่วนในประเทศไทยนั้นสำนักพิมพ์ส่วนใหญ่มีขนาด

¹Alma A. Covey, Reviewing of Reference Books (Metuchen, N.J.: Scarecrow Press, 1971), p. 31.

²Ibid., p. 32.

เล็ก มีต้นทุนการผลิตไม่มาก และมีตลาดจำหน่ายหนังสือแคบ จึงผลิตหนังสืออ้างอิงออกมา น้อย ภาวะการผลิตหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่ตกเป็นของหน่วยราชการ อย่างไรก็ตามก็ให้เห็นได้ว่าในประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างในสหรัฐอเมริกาและยุโรปนั้น แม้ว่าสำนักพิมพ์เอกชนจะมีบทบาทสำคัญในการผลิตหนังสืออ้างอิงก็ตาม มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็ยังคงจัดทำและผลิตหนังสืออ้างอิงออกเผยแพร่เป็นจำนวนมากพอสมควร ซึ่งในประเทศไทยนั้นมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็มีบทบาทในการผลิตหนังสืออ้างอิงอยู่มากเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยส่วนมากทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดทำหนังสืออ้างอิงเพื่อสนับสนุนการศึกษาและการวิจัย นอกจากนี้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ยังมีปัจจัยประกอบบางประการที่สนับสนุนให้มีการจัดทำหนังสืออ้างอิง คือมหาวิทยาลัยนั้นมักเป็นที่รวมของนักวิชาการและนักวิจัย จึงสรรหามูลค่าที่จะมาจัดทำหนังสืออ้างอิงได้ไม่ยากนัก นอกจากนี้แต่ละมหาวิทยาลัยมักจะมีโครงการศึกษาและโครงการวิจัยอยู่เสมอ ความต้องการหนังสือเพื่อประกอบการค้นคว้าจึงมีมาก ตลอดจนหนังสืออ้างอิงบางเล่มก็เป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากการนำข้อมูลที่ได้จากศึกษาและวิจัยมาเรียบเรียงเป็นหนังสือขึ้นด้วย

ผู้พิมพ์โฆษณาหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์หาความสามารถด้านการพิมพ์ดีพอสมควร คือหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่มีคุณภาพค่าผู้พิมพ์โฆษณาอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ข้อบกพร่องที่ผู้พิมพ์โฆษณาควรแก้ไขให้ดีขึ้นก็คือข้อบกพร่องด้านการพิสูจน์อักษร

ปีที่พิมพ์ หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์นี้มีทั้งหนังสือเก่าและหนังสือใหม่ ดังนั้นคุณภาพค่าปีที่พิมพ์จึงแตกต่างกันออกไป ตั้งแต่ระดับไม่ดีเลยจนถึงระดับดีมาก ซึ่งพอจะแยกประเภทของหนังสือตามลักษณะปีที่พิมพ์ออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. หนังสือใหม่ เป็นหนังสือที่พิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2515 - 2520 ซึ่งบางเล่มได้รวบรวมข้อมูลที่ไม่เคยมีในหนังสือเล่มอื่น ๆ มาก่อน หนังสือเหล่านี้จึงมีความทันสมัยมาก นอกจากนี้ผู้จัดทำบางรายก็ได้ปรับปรุงหนังสือให้มีคุณภาพดีขึ้นอยู่เสมอ โดยการจัดทำหนังสือครั้งใหม่แล้วปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มเติมเนื้อหาให้สมบูรณ์ขึ้น ผู้จัดทำบรรณานุกรม

นามานุกรม และหนังสือรายปีบางชื่อเรื่องก็ได้พยายามจัดทำหนังสือออกเผยแพร่ เป็นรายปี ผู้อ่านจึงได้รับความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ หนังสืออ้างอิงดังกล่าวนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 96 ชื่อเรื่อง หรือร้อยละ 25.40 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ เป็นหนังสือที่มีคุณภาพด้านปีที่พิมพ์อยู่ในเกณฑ์ดีมาก

2. หนังสือที่จัดพิมพ์มานานกว่า 5 ปี คือหนังสือที่พิมพ์ระหว่าง พ.ศ.2508-พ.ศ.2514 หนังสือเหล่านี้มีความทันสมัยน้อยกว่าหนังสือในกลุ่มแรก เนื่องจากเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์มาหลายปีแล้ว ข้อมูลที่รวบรวมไว้จึงไม่ทันสมัยอีกต่อไป นอกจากนี้ยังจัดทำส่วนใหญ่ก็มิได้แก้ไขปรับปรุงให้ข้อมูลให้ทันสมัยขึ้น คือไม่มีการรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำหนังสือฉบับพิมพ์ครั้งใหม่ (New Edition) หนังสือเหล่านี้จึงให้ข้อมูลไม่ทันเหตุการณ์ อย่างไรก็ตามผู้อ่านก็ยังคงใช้หนังสือเหล่านี้ประกอบการศึกษาและอ้างอิงได้บ้าง เพราะข้อมูลส่วนใหญ่ไม่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงมากนัก หนังสือในกลุ่มที่ 2 นี้มีจำนวนทั้งสิ้น 169 ชื่อเรื่อง หรือร้อยละ 44.71 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ มีคุณภาพด้านปีที่พิมพ์อยู่ในเกณฑ์ดีและปานกลาง

3. หนังสือเก่า คือหนังสือที่พิมพ์ก่อน พ.ศ.2508 หนังสือเหล่านี้บางเล่มเก่ามากจัดพิมพ์มานานกว่า 20 ปีแล้ว คือจัดพิมพ์มาตั้งแต่ก่อน พ.ศ.2500 นอกจากจะให้ข้อมูลไม่ทันสมัยแล้ว ความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าต่าง ๆ อาจทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง โดยเฉพาะหนังสืออ้างอิงบางประเภท เช่น สารานุกรม นามานุกรม และชกขรานุกรมชีวประวัติ ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ในหนังสือเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยสิ้นเชิง ผู้อ่านจึงไม่ได้ความรู้ที่ถูกต้อง นอกจากจะเป็นหนังสือที่ล้าสมัยแล้ว ผู้จัดทำก็มิได้ปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยขึ้น คือไม่จัดพิมพ์หนังสือฉบับพิมพ์ครั้งใหม่เพื่อเพิ่มเติมและแก้ไขข้อมูลต่าง ๆ หนังสืออ้างอิงในกลุ่มที่ 3 นี้มีจำนวนทั้งสิ้น 113 ชื่อเรื่อง หรือร้อยละ 29.89 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ มีคุณภาพด้านปีที่พิมพ์อยู่ในเกณฑ์ไม่ดีนักและไม่ดีเลย

ถึงแม้ว่าหนังสือเหล่านี้จะล้าสมัยไปแล้ว แต่ก็มิใช่จะเป็นหนังสือที่ไร้คุณค่าเสมอไป เพราะหนังสืออ้างอิงเล่มเก่า ๆ ก็อาจเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่ต้องการข้อมูล

ทางด้านประวัติศาสตร์... เช่นหนังสืออ้างอิงประเภทนามุกรม และหนังสือรายปี เล่มเก่า ๆ ซึ่งใช้อ้างอิงไม่ได้ในปัจจุบัน แต่ก็เป็นหนังสือที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และการกระจายประชากรของผู้คนในยุคสมัยหนึ่ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาเกี่ยวกับประวัติและวิวัฒนาการ ดังนั้นหนังสืออ้างอิงเก่าที่หมดคุณค่าในปัจจุบันจึงมีโชหนังสือที่ไร้ค่าเสียทีเดียว เพราะจะยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ อยู่บ้าง ถึงแม้ว่าจะมีโอกาสนำมาใช้ได้น้อยก็ตาม

จากการวิเคราะห์คุณภาพค่าน้ำที่พิมพ์นี้ ผู้วิจัยพบว่าผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่ไม่มีนโยบายแก้ไขปรับปรุงหนังสืออย่างต่อเนื่อง (Continuous Revision Policy) เพราะส่วนมากไม่มีการนำหนังสืออ้างอิงเล่มเก่ามาแก้ไขเพื่อจัดพิมพ์ฉบับใหม่ขึ้น คงมีผู้จัดทำและผู้พิมพ์เป็นจำนวนน้อยรายเท่านั้นที่ใช้นโยบายดังกล่าวนี้ ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่าเป็นเพราะกิจการด้านการพิมพ์ยังไม่กว้างขวาง และสถิติการจำหน่ายหนังสือยังไม่สูงนัก เมื่อผลิตหนังสือออกมาแล้วต้องใช้เวลาในการจัดจำหน่ายนาน หนังสือบางชื่อเรื่องก็อาจจำหน่ายไม่หมด ผู้จัดทำและผู้พิมพ์จึงไม่กล้าเสี่ยงที่จะนำหนังสือเหล่านั้นมาแก้ไขปรับปรุงเพื่อจัดพิมพ์ครั้งใหม่ เพราะเกรงว่าจะขาดทุน ส่วนหนังสืออ้างอิงเล่มที่ผู้จัดทำและผู้พิมพ์ปรับปรุงได้อยู่เสมอ นั้น อาจเป็นหนังสือที่จำหน่ายได้มาก เป็นหนังสือที่ได้รับความสนใจจากผู้อ่านอย่างกว้างขวาง ซึ่งอาจจะเป็นเพราะหนังสือประเภทหลังนี้มีคุณภาพเป็นที่น่าพอใจกว่าหนังสือประเภทแรกก็ได้ ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าผู้พิมพ์โฆษณาควรที่ตีพิมพ์ในการเลือกต้นฉบับเพื่อจัดพิมพ์ให้มากกว่านี้ ควรคำนึงถึงคุณภาพของหนังสือและคุณภาพประโยชน์ที่ผู้อ่านจะได้รับมากกว่าการจัดพิมพ์ให้มีปริมาณมาก ๆ หากผู้พิมพ์โฆษณาเลือกแต่หนังสือที่ดีจริง ๆ มาพิมพ์เผยแพร่แล้ว หนังสือเหล่านั้นก็คงได้รับความนิยมจากผู้อ่าน ไม่มีปัญหาว่านำมาแก้ไขเพื่อพิมพ์ใหม่แล้วจะจำหน่ายหนังสือไม่ได้ การพิมพ์หนังสือที่เน้นด้านคุณภาพนั้นจะเป็นประโยชน์มากกว่าการพิมพ์หนังสือที่เน้นด้านปริมาณ

เนื้อเรื่อง หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่เรียบเรียงเนื้อเรื่องอย่างกระตือรือร้น ใจความสอดคล้อง เป็นเหตุเป็นผลรับกันโดยตลอดไม่ขัดแย้งกันเอง

ข้อความที่บรรยายเนื้อเรื่องกระชับและเข้าใจง่าย ผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงแต่ละชื่อเรื่อง ได้พยายามเลือกเนื้อเรื่องที่คาดว่าอยู่ในความสนใจและความต้องการของผู้อ่าน และมีการจัดทำหนังสืออ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ คือมีการจัดทำหนังสืออ้างอิงสำหรับเด็ก นักเรียน นักศึกษา นักวิจัย และประชาชนโดยทั่วไป แต่มีข้อที่น่าสังเกตว่าหนังสืออ้างอิงส่วนมากจัดทำสำหรับนักเรียนและนักศึกษา โดยผู้จัดทำหนังสืออ้างอิง 206 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 54.50 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดได้ระบุไว้ว่าค่านำว่าเรียบเรียงหนังสือเหล่านั้นขึ้นเพื่อช่วยส่งเสริมการค้นคว้าของนักเรียนและนักศึกษา

หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดนี้ส่วนใหญ่จัดทำเนื้อเรื่องได้คือ หนังสืออ้างอิง 59 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 15.60 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ที่มีคุณภาพด้านภาพค่านำอยู่ในเกณฑ์ดีมาก หนังสืออ้างอิง 203 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 53.70 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ที่มีคุณภาพค่านำอยู่ในเกณฑ์ดี และหนังสืออ้างอิงอีก 112 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 29.63 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ที่มีคุณภาพค่านำอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ส่วนหนังสืออ้างอิงที่ยังจัดทำเนื้อเรื่องได้ไม่ดี อธิบายความไม่ชัดเจนนั้นมีเพียงร้อยละ 1.07 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้น

ความน่าเชื่อถือ หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่มีความน่าเชื่อถืออยู่ในเกณฑ์ดีและปานกลาง เป็นหนังสือที่ผู้จัดทำได้ค้นคว้าข้อมูลประกอบการจัดทำมาเป็นอย่างดี และให้ข้อมูลที่ค่อนข้างทันสมัย มีหนังสืออ้างอิงเพียงจำนวนน้อยเท่านั้นที่มีความน่าเชื่อถืออยู่ในเกณฑ์ต่ำ หนังสืออ้างอิง 153 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 40.48 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดมีความน่าเชื่อถืออยู่ในเกณฑ์ปานกลาง หนังสืออ้างอิง 192 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 50.79 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ที่มีความน่าเชื่อถืออยู่ในเกณฑ์ดี หนังสืออ้างอิง 25 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 6.61 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ที่มีความน่าเชื่อถืออยู่ในเกณฑ์ดีมาก ส่วนหนังสืออ้างอิงที่ยังมีความน่าเชื่อถืออยู่ในเกณฑ์ต่ำนั้นมีเพียง 8 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 2.12 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้น

ในด้านความทันสมัยของหนังสือนั้นปรากฏว่า หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ให้ข้อมูลที่ทันสมัยพอสมควร ซึ่งจะเห็นได้จากการจัดทำหนังสืออ้างอิงเล่มใหม่ ๆ ออกเผยแพร่อยู่เสมอ ผู้จัดทำได้พยายามรวบรวมข้อมูลและข่าวสารใหม่ ๆ มาเสนอให้ผู้อ่านทราบ ผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงบางประเภท เช่น บรรณานุกรม วรรณคดี และอักษรานุกรมชีวประวัติ ได้จัดทำหนังสือเหล่านี้ออกเป็นชุด (Series) โดยออกหนังสือติดต่อกันเป็นระยะ ๆ เมื่อจัดทำหนังสือเล่มใหม่ก็จะมีข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นอีก นอกจากนี้ผู้จัดทำนามานุกรมบางชื่อเรื่องก็ได้พยายามสำรวจและรวบรวมข้อมูลใหม่ทุกปี แล้วจัดทำนามานุกรมเล่มประจำแต่ละปีออกเผยแพร่ ซึ่งทำให้สามารถนำเสนอข้อมูลล่าสุดได้ทันความต้องการ อย่างไรก็ตามความล่าสมัยของหนังสืออ้างอิงบางประเภท มิได้ทำให้คุณค่าด้านความน่าเชื่อถือลดลง เช่น บรรณานุกรม วรรณคดี หรืออักษรานุกรมชีวประวัติเล่มเก่า ๆ ซึ่งถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีข้อมูลเพิ่มขึ้น แต่ข้อมูลใหม่ ๆ ที่เพิ่มขึ้นนั้นก็มิได้มีส่วนทำให้ข้อมูลเดิมคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง เป็นแต่เพียงส่วนที่เสริมให้หนังสือมีความสมบูรณ์และมีเนื้อหาที่เป็นประโยชน์มากขึ้นเท่านั้น

หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่มักให้ข้อเท็จจริงล้วน ๆ ผู้จัดทำมักไม่วิเคราะห์ข้อมูลหรือเพิ่มเติมความคิดเห็นต่าง ๆ ลงไปด้วย การที่ผู้จัดทำไม่ได้วิเคราะห์และตีความข้อมูลอย่างละเอียดถี่ถ้วน อาจเป็นผลให้ผู้อ่านมองข้ามสาระสำคัญในบางประเด็นไป แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อดีที่ว่าไม่มีการนำอคติหรือความเชื่อส่วนบุคคลเข้ามาปะปนกับข้อเท็จจริง หลีกเลี่ยงการตีความผิดพลาด ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจคลาดเคลื่อน

ในการเรียบเรียงหนังสือแต่ละเล่มนั้นถือว่าบรรณานุกรมและเชิงอรรถของหนังสือจะเป็นเครื่องสนับสนุนว่าผู้เรียบเรียงได้ค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ มาอย่างถี่ถ้วนเพียงใด และเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้นักหนังสือเล่มนั้น ๆ มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น แต่จากการวิเคราะห์หนังสืออ้างอิงทั้ง 378 เล่มนี้ ผู้วิจัยพบว่าผู้จัดทำหรือผู้เรียบเรียงหนังสือมิได้ระบุบรรณานุกรมและเชิงอรรถซึ่งเป็นหลักฐานแสดงที่มาของข้อมูลอย่างถูกต้องตามแบบแผน ส่วนใหญ่มีกระบวนเฉพาะชื่อหนังสือที่ใช้ประกอบการค้นคว้าเท่านั้น แต่มิได้ให้รายละเอียด

อื่น ๆ เกี่ยวกับหนังสือ นอกจากนี้ผู้จัดทำก็ให้รายชื่อหนังสือที่ใช้ประกอบการค้นคว้าไว้ในบทนำหรือแทรกไว้กับเนื้อเรื่องเป็นตอน ๆ ไม่แยกทำบรรณานุกรมและเชิงอรรถต่างหาก ทั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่ยังละเลยการนำเสนอบรรณานุกรมและเชิงอรรถอย่างถูกต้องตามแบบแผน สำหรับหนังสืออ้างอิงที่มีบรรณานุกรมและเชิงอรรถอย่างถูกต้องนั้นมีเพียง 43 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 11.38 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้น การที่ผู้เรียบเรียงได้จัดทำบรรณานุกรมและเชิงอรรถอย่างถูกต้องนั้น นอกจากจะทำให้หนังสือมีคุณค่าด้านความน่าเชื่อถือเพิ่มขึ้นแล้ว ยังเป็นประโยชน์สำหรับนักเรียนและนักศึกษาที่ต้องการค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ โดยละเอียดอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์นี้ส่วนใหญ่มีคุณภาพด้านความน่าเชื่อถืออยู่ในเกณฑ์ดี เป็นหนังสือที่เรียบเรียงจากการศึกษาค้นคว้าและให้ข้อมูลค่อนข้างทันสมัย ส่วนขอบกพร่องสำคัญของหนังสือก็คือ ยังขาดการจัดทำบรรณานุกรมและเชิงอรรถอย่างถูกต้องตามแบบแผน

การจัดลำดับเรื่อง หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนมากจัดลำดับเรื่องได้ดี เลือกแบบการจัดลำดับเรื่องได้เหมาะสมกับประเภทของหนังสือ ค้นคว้าเรื่องที่ต้องการได้สะดวก หนังสืออ้างอิง 79 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 20.90 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านการจัดลำดับเรื่องอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง หนังสืออ้างอิง 272 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 71.96 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านการจัดลำดับเรื่องอยู่ในเกณฑ์ดี หนังสืออ้างอิง 12 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 3.18 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านการจัดลำดับเรื่องอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ส่วนหนังสืออ้างอิงอีก 15 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 3.96 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์นั้นยังมีคุณภาพด้านการจัดลำดับเรื่องอยู่ในเกณฑ์ต่ำ การเรียงลำดับเนื้อเรื่องค่อนข้างสับสน ค้นหาสิ่งที่ต้องการได้ยาก

หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดนี้มีการจัดลำดับเรื่อง 4 แบบ คือ

1. จัดลำดับเรื่องเรียงตามลำดับอักษร (Alphabetical Arrangement) คือการนำคำหรือหัวข้อเรื่องมาเรียงตามลำดับอักษร หนังสืออ้างอิงที่จัดลำดับเรื่องตามแบบนี้ มี 359 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 94.97 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ พจนานุกรม สารานุกรมบางชุด บรรณานุกรม นามานุกรมส่วนใหญ่ วรรณคดีและสาระสังเขป อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ และอักษรานุกรมชีวประวัติ

2. แบ่งเนื้อเรื่องออกเป็นบทเป็นตอน แล้วเรียงเนื้อเรื่องตามลำดับเหตุผล (Logical Arrangement) หนังสืออ้างอิงที่จัดลำดับเรื่องตามแบบนี้มี 15 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 3.97 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ได้แก่ สารานุกรมบางชุด และหนังสือรายปี

3. จัดลำดับเรื่องเรียงตามลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ (Geographical Arrangement) ได้แก่จัดลำดับเรื่องเรียงตามตำบล หรือเส้นทางคมนาคม หนังสืออ้างอิงที่จัดลำดับเรื่องตามแบบนี้มี 3 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 0.79 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ สารบัญส่วนที่ 2... สารบัญส่วนที่ 3... และสารบัญส่วนที่ 4...

4. จัดเนื้อเรื่องเรียงตามลำดับเวลาที่เกิดเหตุการณ์ (Chronological Arrangement) หนังสืออ้างอิงที่จัดเนื้อเรื่องตามแบบนี้มีเพียง 1 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 0.27 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์เท่านั้น ซึ่งได้แก่ สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย

จากลักษณะการจัดลำดับเรื่องทั้ง 4 แบบนี้ จะเห็นได้ว่าหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 90 จัดลำดับเนื้อเรื่องตามแบบแรก ส่วนการจัดลำดับเรื่องตามแบบอื่นนั้นมีไม่มากนัก การที่หนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่นิยมจัดลำดับเรื่องตามแบบแรกคือ จัดเนื้อเรื่องตามลำดับอักษรนั้น ก็เพราะประเภทของหนังสือส่วนมากได้กำหนดให้ต้องจัดลำดับเรื่องตามแบบนั้น นอกจากนี้การจัดเรียงตามลำดับอักษรเป็นแบบการจัดลำดับเรื่องที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับหนังสืออ้างอิงเกือบทุกประเภทอีกด้วย

หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์นี้ ส่วนมากแยกเนื้อเรื่องออกจากกันอย่างเด็ดขาด ผู้จัดทำไม่นิยมจัดทำส่วนโยงในเนื้อเรื่องเพื่อนำผู้อ่านที่กำลังอ่านเรื่องหนึ่งเรื่องใด

อยู่ให้อ่านเพิ่มเติมจากเรื่องอื่น ๆ ด้วย (ทั้งนี้ยกเว้นหนังสือประเภทพจนานุกรมที่มีการเชื่อมโยงคำศัพท์ในกลุ่มเดียวกันให้ไปดูคำอธิบายศัพท์คำหนึ่งคำใดเพียงคำเดียวเพื่อหลีกเลี่ยงการอธิบายซ้ำ) ถ้ามีการจัดทำส่วนโยงเนื้อเรื่องในหนังสืออ้างอิงแล้ว ก็จะทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจเรื่องต่าง ๆ ได้ดีขึ้น นอกจากนี้ส่วนโยงเนื้อเรื่องยังช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้จากหลาย ๆ ด้าน และยังเป็นเครื่องกระตุ้นให้มีการอ่านมากขึ้นด้วย

กล่าวโดยสรุปหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ ส่วนใหญ่จัดเนื้อเรื่องได้ดี ค้นคว้าเรื่องที่ต้องการได้สะดวก และส่วนที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นคือ ควรมีการจัดทำส่วนโยงเนื้อเรื่องให้มากขึ้น

เครื่องช่วยค้น หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่มีคุณภาพด้านเครื่องช่วยค้นอยู่ในเกณฑ์ต่ำ คือหนังสืออ้างอิง 182 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 48.15 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านเครื่องช่วยค้นอยู่ในเกณฑ์ยังไม่ดีนัก หนังสืออ้างอิง 90 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 23.81 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านเครื่องช่วยค้นอยู่ในเกณฑ์ไม่ดีเลย สำหรับหนังสืออ้างอิงซึ่งมีคุณภาพด้านเครื่องช่วยค้นเป็นที่น่าพอใจนั้นมี 106 ชื่อเรื่อง หรือร้อยละ 28.04 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ ในจำนวนนี้มีเพียง 17 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 4.48 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์เท่านั้นที่มีคุณภาพด้านเครื่องช่วยค้นอยู่ในเกณฑ์ดีและดีมาก ส่วนที่เหลืออีก 89 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 23.54 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านเครื่องช่วยค้นอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง

หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ยังขาดเครื่องอำนวยความสะดวกในการค้นเรื่องอยู่หลายประการ คือขาดคำนำอธิบายวิธีใช้หนังสือซึ่งทำให้ผู้อ่านไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีนำเสนอมูลและการจัดลำดับเรื่อง หนังสืออ้างอิงบางประเภท เช่น บรรณานุกรมและครุขนิเป็นหนังสืออ้างอิงที่มีแบบฉบับในการนำเสนอข้อมูลซึ่งได้แก่การลงรายการของสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่รวบรวมมาโดยเฉพาะ แต่ผู้จัดทำส่วนใหญ่ไม่อธิบาย

วิธีลงรายการสิ่งพิมพ์ไว้ในหนังสืออ้างอิงประเภทบรรณานุกรมและครรชนี ผู้คนคว่าต้องศึกษาวิธีลงรายการสิ่งพิมพ์ด้วยตนเอง ทำให้เสียเวลาในการค้นคว้ามากขึ้น สำหรับหนังสืออ้างอิงที่มีคำอธิบายวิธีใช้หนังสือโดยละเอียดนั้นมีเพียง 94 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 24.87 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้น

นอกจากขาดคำอธิบายวิธีใช้แล้ว หนังสืออ้างอิงบางส่วนยังขาดสารบัญชอบอกลำดับเนื้อเรื่องและขาดคำสำคัญ (Key word) ที่เป็นเครื่องบอกเนื้อเรื่องและบอกการจัดลำดับเนื้อเรื่องในแต่ละหน้าด้วย ทำให้ผู้คนคว่าต้องเสียเวลาในการเปิดค้นเรื่องมาก เช่น อาจจะต้องเปิดค้นจากหน้าแรกเรื่อยไปจนถึงหน้าที่ต้องการ ซึ่งถ้าหนังสือมีขนาดใหญ่และมีความหนาหนามากด้วยแล้ว ผู้คนคว่าก็จะประสบความลำบากในการค้นเรื่องมากขึ้น หนังสืออ้างอิงที่มีสารบัญชเเนื้อเรื่องและจัดทำคำสำคัญประจำหน้าไว้ช่วยค้นเรื่องอย่างครบถ้วนนั้นมีเพียง 112 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 29.63 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด

เครื่องช่วยค้นที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ครรชนีช่วยเปิดค้นเรื่องแบบสอดนิ้วหัวแม่มือ (Thumb Index) และครรชนีช่วยเปิดค้นแบบมีแถบกระดาษยื่นออกมา (Tab Index) ซึ่งปรากฏว่ามีหนังสืออ้างอิงเพียง 2 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 0.53 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ ซึ่งได้แก่ Siam Directory และ Thailand Yearbook เท่านั้นที่มีครรชนีช่วยเปิดค้นแบบมีแถบกระดาษยื่นออกมา ส่วนครรชนีช่วยเปิดค้นแบบสอดนิ้วหัวแม่มือนั้น ไม่มีปรากฏในหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์เลย

การที่หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ ยังมีความบกพร่องในด้านการจัดเครื่องช่วยค้นเรื่องนี้ น่าจะถือว่าเป็นความรับผิดชอบของผู้พิมพ์โฆษณา เพราะผู้พิมพ์โฆษณามีหน้าที่ในการจัดรูปเล่ม การวางหน้าหนังสือ ตลอดจนจัดส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือโดยตรง แต่ปรากฏว่าผู้พิมพ์ส่วนใหญ่มิได้ให้ความสำคัญกับการจัดเครื่องช่วยค้นต่าง ๆ เลย ซึ่งอาจเป็นเพราะถ้ามีการจัดทำเครื่องช่วยค้นอย่างสมบูรณ์แล้ว ก็จะต้องเสียค่าใช้จ่าย

จ่ายและเสียเวลาในการจัดทำมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ตั้งผู้จัดทำและผู้พิมพ์โฆษณาควรตระหนักถึงความสำคัญของเครื่องช่วยคนเร่ร่อนให้มากกว่านี้ เพราะหนังสืออ้างอิงนั้นเป็นหนังสือที่ใช้อ่านและค้นเฉพาะบท เฉพาะตอน ผู้คนกว่าส่วนมากจะไม่ใช้อ่านโดยตลอดเล่มเหมือนหนังสือทั่วไป ดังนั้น คำนำ สารบัญ คำสำคัญประจำหน้า บรรณานุกรมช่วยคนเร่ร่อน และบรรณานุกรมช่วยเปิดค้น จะเป็นเครื่องนำทางให้ผู้อ่านสามารถค้นพบข้อความที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งจะช่วยประหยัดเวลาในการค้นคว้าได้มากและจะทำให้หนังสืออ้างอิงแต่ละเล่มเป็นประโยชน์กับผู้ใช้มากขึ้น ถ้าหนังสือมีเนื้อหาที่ค้นหาเรื่องที่ต้องการได้ยากและการค้นเรื่องต่าง ๆ ต้องเสียเวลานานมากแล้ว ผู้ใช้ก็จะเกิดความเบื่อหน่ายทอดถอนใจ ไม่อยากใช้หนังสือเหล่านั้นประกอบการค้นคว้าอีกต่อไป

ส่วนประกอบด้านเครื่องช่วยคนเร่ร่อนนี้ เป็นส่วนประกอบที่ยังมีความบกพร่องอยู่มากที่สุด คือหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ยังขาดเครื่องช่วยคนเร่ร่อนอยู่อีกหลายชนิด และไม่มีหนังสืออ้างอิงประเภทใดเลยที่มีคุณภาพด้านเครื่องช่วยคนเร่ร่อนเป็นที่น่าพอใจ

รูปเล่มและการพิมพ์ หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่มีคุณภาพด้านรูปเล่มและการพิมพ์อยู่ในเกณฑ์ปานกลางและยังไม่ดีนัก คือหนังสืออ้างอิง 150 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 39.68 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านรูปเล่มและการพิมพ์อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง หนังสืออ้างอิง 126 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 33.33 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านรูปเล่มและการพิมพ์อยู่ในเกณฑ์ยังไม่ดีนัก สำหรับหนังสืออ้างอิงอีก 95 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 21.14 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านรูปเล่มและการพิมพ์อยู่ในเกณฑ์ดีและดีมาก

ในการพิจารณาคุณภาพของกระดาษนั้น ผู้วิจัยถือว่ากระดาษที่มีคุณภาพดีคือกระดาษที่มีเนื้อเหนียว ผิวหน้ากระดาษเรียบไม่งอหรือเป็นลูกคลื่น และเมื่อพับทบกระดาษ

เส้นรอยที่พิมพ์จะต้องเรียบไม่มีรอยแตก¹ และกระดาษที่มีความเหมาะสมจะนำมาใช้พิมพ์หนังสือคือกระดาษปอนด์ (Bond Paper) และกระดาษปอนด์ขาว (Wood Free Paper) ไม่ควรเป็นกระดาษปรู๊ฟ (Newsprint) ซึ่งเป็นกระดาษเนื้อหยาบมีคุณภาพต่ำ² จากการวิจัยพบว่า หนังสืออ้างอิง 192 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 50.79 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ด้วยกระดาษปอนด์และกระดาษปอนด์ขาว หนังสืออ้างอิง 186 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 49.21 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ด้วยกระดาษปรู๊ฟ^{พิมพ์} ซึ่งจะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่จะพิมพ์ด้วยกระดาษที่มีคุณภาพดีก็ตาม แต่จำนวนหนังสืออ้างอิงที่พิมพ์ด้วยกระดาษปอนด์ซึ่งถือว่าเป็นกระดาษที่มีคุณภาพดีกับจำนวนหนังสืออ้างอิงที่พิมพ์ด้วยกระดาษปรู๊ฟ ซึ่งเป็นกระดาษที่มีคุณภาพไม่ดีนั้น ไม่แตกต่างกันมากนัก คือมีจำนวนการจัดพิมพ์ใกล้เคียงกัน

สำหรับตัวอักษรที่ใช้พิมพ์นั้น ส่วนมากมีขนาดพอเหมาะ ชัดเจน อ่านง่าย ขนาดตัวอักษรไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป ตลอดจนมีการนำตัวอักษรขนาดและน้ำหนักต่าง ๆ มาเรียงพิมพ์ด้วยกัน เพื่อเป็นข้อความหรือหัวข้อสำคัญในแต่ละหน้าด้วย ส่วนหมึกที่ใช้พิมพ์นั้น บางส่วนยังมีลักษณะไม่สม่ำเสมอ คือพิมพ์ข้อความได้ไม่ติดต่อกัน บางตอนหมึกที่ใช้พิมพ์เลอะเลือนซาดหาย ไม่ชัดเท่าข้อความใกล้เคียง

ในด้านรูปเล่มนั้นปรากฏว่าหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ยังมีข้อบกพร่องด้านรูปเล่มอยู่อีกมาก คือยังเว้นช่องว่างระหว่างข้อความกับขอบกระดาษน้อยเกินไป ซึ่งทำให้ยากแก่การขอมแซมและเย็บเล่ม หนังสือใหม่เมื่อขาดชำรุด นอกจากนี้การเย็บเล่มและเข้าปกก็ยังไม่ประณีตและทนทานอีกด้วย ค่ายที่ใช้เย็บเล่มเป็นค่ายที่ไม่

¹ กัษร สติรกุล, หนังสือและการพิมพ์, กรุงเทพฯ ๖, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515, หน้า 294-5.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 298.

คงทนและราคาถูก ทำให้หน้าหนังสือหลุดออกจากเล่มได้ง่าย หนังสือบางเล่มก็ไม่มีกา
 เบียบเล่มอย่างถาวร เป็นแต่เพียงใช้กาหาสีหนังสือติดกับปกนอกเท่านั้น สำหรับกระดาษ
 ที่นำมาใช้หุ้มปกนั้นก็ยังมีคุณภาพต่ำและมีลักษณะไม่เหมาะสมที่จะนำมาทำเป็นกระดาษหุ้ม
 ปกหนังสืออ้างอิง เพราะเป็นกระดาษอ่อน และมีเนื้อกระดาษที่ไม่เหนียว และหน้ากระดาษ
 ไม่เรียบ จากการวิเคราะห์ผู้วิจัยพบว่า หนังสืออ้างอิง 216 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 57.14
 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ ใช้กระดาษปกอ่อนทำปกหนังสือ ปกของหนังสือเหล่านี้
 นี้จึงงอ หัก และขาดง่าย ส่วนหนังสืออ้างอิงที่เหลืออีก 162 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 42.86
 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์นั้น หุ้มปกด้วยกระดาษปกแข็งอย่างถาวร การเย็บเล่มที่
 ไม่แข็งแรงประกอบกับการหุ้มปกด้วยกระดาษที่มีคุณภาพไม่ดีนั้น ทำให้สภาพของหนังสือ
 ส่วนใหญ่มีลักษณะไม่ทนทานต่อการหยิบใช้จนกว่าเป็นประจำ

ในด้านขนาดของหนังสือนั้น ผู้วิจัยพบว่าหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วน
 ใหญ่มีขนาดและรูปเล่มกำลังพอเหมาะ หยิบใช้ได้สะดวก

การที่หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์บางส่วนยังมีข้อบกพร่องด้านรูปเล่มและ
 การพิมพ์อยู่นั้น อาจเป็นเพราะผู้พิมพ์ส่วนมากเป็นสำนักพิมพ์ขนาดเล็ก และขาดความ
 ชำนาญในด้านการพิมพ์ ขาดอุปกรณ์ในการพิมพ์และการเย็บเล่ม ตลอดจนวัสดุที่ใช้ในการ
 พิมพ์และการเย็บเล่ม เช่น กระดาษ หินก และค้ายเย็บเล่มก็ขาดแคลน และมีราคาสูง
 เพราะส่วนใหญ่ต้องสั่งมาจากต่างประเทศ¹ ถ้าผู้พิมพ์โฆษณาจะจัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงให้
 มีคุณภาพด้านรูปเล่มและการพิมพ์ที่ดีโดยสมบูรณ์แล้ว ก็จะต้องเพิ่มคุณภาพของวัสดุในการ
 พิมพ์ ซึ่งจะมีผลให้ราคาค้นทุนสูงขึ้น ราคาจำหน่ายก็ต้องสูงขึ้นด้วย และราคาที่สูงขึ้น

¹ อ่ำไพ จันทรจิระ, ประวัติและวิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือของประเทศไทย"
 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ-
 มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 211-2.

นั้นอาจสูงเกินกว่าที่ผู้อ่านโดยทั่วไปจะซื้อหาได้ ซึ่งจะทำให้การพิมพ์หยุดชะงักและตลาดหนังสือไม่ขยายตัว ปัญหาการพิมพ์จึงเป็นปัญหาที่แก้ได้ยากมาก ใค้มีผู้เคยเสนอไว้ว่า ผู้ที่จะเข้ามาแก้ปัญหาการพิมพ์ได้นั้นมีอยู่เพียงแห่งเดียวคือ รัฐบาลเท่านั้น โดยรัฐบาลจะต้องเข้ามาส่งเสริมกิจการพิมพ์หนังสืออย่างจริงจัง และให้การสนับสนุนกับกิจการการพิมพ์ เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมอื่น ๆ¹

ถึงแม้ว่าหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่จะมีคุณภาพด้านรูปเล่มและการพิมพ์อยู่ในเกณฑ์ปานกลางก็ตาม แต่ก็เห็นได้ว่ามีหนังสืออ้างอิงจำนวนไม่น้อยที่ยังมีคุณภาพด้านรูปเล่มและการพิมพ์ยังไม่ดีนัก หนังสือเหล่านี้ยังมีข้อบกพร่องที่ควรได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นอีกหลายด้าน เช่น ควรมีการเพิ่มคุณภาพกระดาษ หมึก และวัสดุที่ใช้เย็บเล่ม เป็นต้น

ลักษณะเฉพาะของหนังสืออ้างอิง หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์เกือบทั้งหมดจัดทำส่วนประกอบด้านลักษณะเฉพาะได้อย่างเหมาะสม คือหนังสืออ้างอิง 71 ชื่อ เรื่องหรือร้อยละ 18.79 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านลักษณะเฉพาะอยู่ในเกณฑ์ดีมาก หนังสืออ้างอิง 101 ชื่อ เรื่องหรือร้อยละ 26.72 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านลักษณะเฉพาะอยู่ในเกณฑ์ดี และหนังสืออ้างอิง 203 ชื่อ เรื่องหรือร้อยละ 53.70 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์มีคุณภาพด้านลักษณะเฉพาะอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ส่วนหนังสืออ้างอิงที่ยังมีคุณภาพด้านลักษณะเฉพาะอยู่ในเกณฑ์ต่ำนั้นมีอยู่เพียง 3 ชื่อ เรื่องหรือร้อยละ 0.79 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้น

ลักษณะเฉพาะของหนังสืออ้างอิงแต่ละประเภทจะมีคุณภาพดีหรือไม่นั้นย่อมขึ้นอยู่กับสาระของข้อมูลและรายละเอียดที่ผู้จัดทำหนังสือเหล่านั้นรวบรวมมา ซึ่งลักษณะข้อมูล

¹ อภิเทพ ธีรวัชรวิชัย, ประวัติและวิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย, หน้า 215.

นั้นมักจะต่างกันไปแล้วแต่ประเภทของหนังสือ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ

พจนานุกรม พจนานุกรมที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่โดยเฉพาะพจนานุกรมภาษา จัดทำขึ้นเพื่อให้คำแปลศัพท์ ดังนั้นจึงไม่เน้นการให้คำอธิบาย ความหมาย หรือให้คำจำกัดความของคำศัพท์แต่ละคำ คำแปลศัพท์ที่กำกับไว้มักเป็นคำหรือวลีสั้น ๆ ดังนั้นผู้คนที่อาจไม่สามารถทราบความแตกต่างด้านความหมายของคำศัพท์ที่มีคำแปลเหมือนกัน นอกจากนี้พจนานุกรมที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ก็ไม่อธิบายวิธีใช้คำศัพท์ พจนานุกรมที่ให้คำแปลศัพท์และคำอธิบายความหมายคำศัพท์ค่อนข้างละเอียดนั้น มีอยู่เพียง 48 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 12.70 ของพจนานุกรมที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าพจนานุกรมที่นำมาวิเคราะห์นี้เป็นแค่เพียงคู่มือการแปลคำศัพท์เท่านั้น ส่วนใหญ่มิใช่เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับคำและการใช้คำ

บรรณานุกรม บรรณานุกรมที่นำมาวิเคราะห์เกือบทั้งหมด ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ที่รวบรวมมาอย่างครบถ้วน บรรณานุกรมส่วนใหญ่จัดทำโดยหน่วยงานหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และผู้จัดทำมีประสบการณ์ด้านกรรวบรวมบรรณานุกรมมาแล้ว ตลอดจนผู้จัดทำเข้าใจวัตถุประสงค์และความจำเป็นของผู้ใช้เป็นอย่างดี ผู้จัดทำจึงได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ที่รวบรวมมาเป็นบรรณานุกรมอย่างครบถ้วน

นามานุกรม นามานุกรมที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการติดต่อกับบุคคลและสถานที่ต่าง ๆ อย่างชัดเจน คือระบุไว้ทั้งตำบลที่ตั้ง ตำบลที่อยู่ และหมายเลขโทรศัพท์ นอกจากนี้นามานุกรมบางรายชื่อยังให้รายละเอียดอื่น ๆ เกี่ยวกับบุคคลหรือสถานที่เหล่านั้นด้วย

สารานุกรม สารานุกรมที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่เน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องในอดีตมากกว่าเรื่องในปัจจุบัน ประกอบกับสารานุกรมชุดต่าง ๆ นั้นเป็นสารานุกรมที่มีการจัดพิมพ์เพียงครั้งเดียว ไม่มีการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อจัดพิมพ์ครั้งใหม่ ข้อมูลต่าง ๆ ในสารานุกรมจึงไม่ทันสมัยนัก ทำให้สารานุกรมเหล่านี้เป็นหนังสือที่ให้ความรู้

พื้นฐานในเรื่องต่าง ๆ เท่านั้น มิใช่เป็นหนังสือที่ผู้อ่านจะใช้เป็นเครื่องมือติดตามวิชาการใหม่ ๆ เช่นเดียวกับสารานุกรมของต่างประเทศ เนื่องจากสารานุกรมของไทยบางชุด เช่น สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน สารานุกรมไทย (จัดทำโดย อุทัยสินธุสาร) และ สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ยังจัดทำไม่เสร็จสิ้น คือยังคงมีการจัดทำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และสารานุกรมชุดอื่น ๆ ที่นำมาวิเคราะห์ก็ เป็นสารานุกรมแบบเล่มเดี่ยวจบ สารานุกรมเหล่านี้จึงมีเนื้อหาไม่กว้างขวางเท่าที่ควร

ครุขันธ์และสาระสังเขป ครุขันธ์และสาระสังเขปที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ที่รวบรวมมาอย่างชัดเจน ผู้ใช้หนังสือสามารถค้นหารายการสิ่งพิมพ์ที่ต้องการได้โดยสะดวก

อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ให้ความรู้เกี่ยวกับชื่อภูมิศาสตร์ที่รวบรวมมาอย่างละเอียด และนับว่าอักษรานุกรมภูมิศาสตร์เหล่านี้เป็นแหล่งอ้างอิงที่สำคัญในการค้นคว้าเกี่ยวกับชื่อทางภูมิศาสตร์ต่าง ๆ เพราะพจนานุกรมส่วนใหญ่รวบรวมไว้แต่เฉพาะคำในภาษาไทย มิได้รวมคำที่เป็นชื่อทางภูมิศาสตร์เอาไว้ด้วย

อักษรานุกรมชีวประวัติ อักษรานุกรมชีวประวัติที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ให้ข่าวสารด้านชีวประวัติของบุคคลอย่างชัดเจน แต่ชีวประวัติต่าง ๆ ที่รวบรวมมานั้นเน้นการศึกษาและการดำเนินชีวิตของบุคคลต่าง ๆ มากกว่าการให้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตการทำงานของบุคคลเหล่านั้น

หนังสือรายปี หนังสือรายปีที่นำมาวิเคราะห์นี้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ได้ดีพอประมาณ แต่อย่างไรก็ตามปรากฏว่าหนังสือที่มีลักษณะเป็นหนังสือรายปีอย่างแท้จริงคือ มีการจัดพิมพ์เผยแพร่ทุก ๆ ปีนั้นมีอยู่เพียงเล่มเดียวคือ สมุดสถิติรายปี

โดยทั่วไปกล่าวได้ว่า หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์หามีคุณภาพด้านลักษณะเฉพาะเป็นที่น่าพอใจ คือส่วนใหญ่มีคุณภาพด้านลักษณะเฉพาะอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง หนังสืออ้างอิงทุกประเภทรวบรวมข้อมูลและข่าวสารต่าง ๆ ไว้ได้ละเอียดพอสมควร

ลักษณะพิเศษของหนังสืออ้างอิง ลักษณะพิเศษของหนังสืออ้างอิงได้แก่ ส่วนประกอบที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาสาระของหนังสือได้ดียิ่งขึ้น เป็นสิ่งที่ช่วยให้คำอธิบายความต่าง ๆ สมบูรณ์ขึ้น ซึ่งในที่นี้ขอแยกกล่าวถึงลักษณะพิเศษของหนังสืออ้างอิงออกเป็น 2 ประเด็น คือ

1. ภาพประกอบ แผนที่ แผนภูมิ แผนผัง และตาราง หนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ยังขาดภาพประกอบเนื้อเรื่อง ตามลักษณะของการจัดทำหนังสือนั้น หนังสืออ้างอิงที่ควรจัดภาพ แผนที่ และตารางประกอบเรื่องคือ พจนานุกรม สารานุกรม อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ อักษรานุกรมชีวประวัติ และหนังสือรายปี ซึ่งจากการวิเคราะห์หนังสืออ้างอิงเหล่านี้ผู้วิจัยพบว่า พจนานุกรม 158 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 41.80 ของพจนานุกรมที่นำมาวิเคราะห์มีภาพประกอบคำอธิบายศัพท์ สารานุกรม 5 ชื่อเรื่องในจำนวนที่นำมาวิเคราะห์ทั้งสิ้น 19 ชื่อเรื่องมีภาพประกอบ แผนที่ และตาราง อักษรานุกรมชีวประวัติ 4 ชื่อเรื่องในจำนวนที่นำมาวิเคราะห์ทั้งสิ้น 7 ชื่อเรื่อง มีภาพประกอบชีวประวัติ หนังสือรายปีที่นำมาวิเคราะห์ทั้ง 3 ชื่อเรื่องนั้นมีภาพและตารางสถิติประกอบเรื่องทุกเล่ม และอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ที่นำมาวิเคราะห์เกือบทั้งหมดไม่มีภาพประกอบหรือแผนที่เลย

ภาพประกอบที่ปรากฏอยู่ในหนังสืออ้างอิงเหล่านี้แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ภาพลายเส้น และภาพถ่าย ซึ่งส่วนมากเป็นภาพข้อความ พจนานุกรมส่วนใหญ่มีภาพประกอบเป็นภาพลายเส้น สารานุกรมมีภาพประกอบที่เป็นทั้งภาพลายเส้นและภาพถ่าย ส่วนอักษรานุกรมชีวประวัตินั้นมีภาพประกอบเป็นภาพถ่ายทั้งสิ้น ภาพประกอบที่ปรากฏอยู่ในหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์นี้เป็นภาพขนาดเล็กและไม่ชัดเจน แต่ละภาพถึงแม้ว่าเนื้อภาพจะตรงกับเรื่องที่ประกอบก็ตาม แต่ก็มียารายละเอียดต่าง ๆ อยู่ในภาพไม่มากนัก ถ้าเป็นภาพ -

ลายเส้นลักษณะของภาพจะมีคุณภาพค่อนข้างดี มองเห็นเส้นและส่วนต่าง ๆ ของภาพชัด เจนพอสมควร แต่ถ้าเป็นภาพถ่ายแล้วคุณภาพของภาพเหล่านั้นจะอยู่ในระดับต่ำ เพราะ ภาพที่นำมาลงพิมพ์ประกอบเรื่องนั้นส่วนใหญ่เป็นภาพที่มีขนาดเล็ก และเมื่อนำภาพนั้นมา พิมพ์ลงบนกระดาษปฎูฟซึ่งเป็นกระดาษเนื้อหยาบค้ำยแล้ว ภาพที่ได้ออกมาจึงมีวและเลอะ เลือนมอมเห็นส่วนประกอบต่าง ๆ ของภาพได้ยาก โดยทั่วไปในการจัดพิมพ์ภาพประกอบ นั้นผู้พิมพ์โฆษณา มักพิมพ์ภาพลงบนกระดาษชนิดเดียวกันกับกระดาษที่ใช้พิมพ์เนื้อเรื่อง ไม่ จัดพิมพ์ภาพแยกลงบนกระดาษที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้พิมพ์ภาพโดยเฉพาะ เช่น กระดาษอาร์ต เป็นต้น จึงทำให้คุณภาพของภาพถ่ายที่นำมาพิมพ์เป็นภาพประกอบ ไม่ดีเท่าที่ควร หนังสือ อ่างอิงที่จัดภาพประกอบเรื่องได้อย่างชัดเจนสวยงาม มีคุณภาพของภาพประกอบอยู่ใน เกณฑ์ดีมากนั้น มีอยู่เพียง 6 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 1.59 ของหนังสืออ่างอิงที่นำมา วิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้น ซึ่งได้แก่ พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปเกี่ยวเนื่อง สารา นุกรมไทยสำหรับเยาวชน สารานุกรมวัสดุก่อสร้างและอุปกรณ์ บุคคลที่น่ารู้จัก Thai Exporters และ Who's Who in Thailand

นอกจากมีภาพประกอบเรื่องไม่มากแล้ว หนังสืออ่างอิงที่นำมาวิเคราะห์นี้ยัง มีแผนที่ แผนภูมิ แผนผัง และตารางประกอบเรื่องน้อยมาก แผนที่ที่นำมาประกอบเรื่อง นั้นมีลักษณะเป็นแผนที่อย่างหยาบ ๆ แผนที่แต่ละภาพไม่ให้รายละเอียดของพื้นที่มากนัก และตารางสถิติที่ประกอบเรื่องก็มีน้อยและลำสมัยอีกด้วย จากการวิเคราะห์พบว่ามี หนังสืออ่างอิงเพียง 2 ประเภท คือ สารานุกรมและหนังสือรายปีเท่านั้นที่มีแผนที่และ ตารางประกอบเรื่อง

จากลักษณะการจัดภาพและแผนที่ประกอบหนังสืออ่างอิงไทยคงได้กล่าวมาแล้ว นี้ จะเห็นได้ว่าผู้จัดทำและผู้พิมพ์โฆษณา มิได้ให้ความสำคัญกับการจัดส่วนประกอบประ เภท นี้มากนัก และถึงแม้ว่าหนังสืออ่างอิงบางส่วนจะมีภาพประกอบบ้าง แต่ผู้จัดทำภาพประกอบ ก็มิได้พิถีพิถันในการจัดทำภาพเหล่านั้นเลย

2. ส่วนเสริมความรู้ ได้แก่ภาคผนวกเพิ่มเติมความรู้ในพจนานุกรม สารระสังเขปหรือบรรณนิทัศน์ของสิ่งพิมพ์ในบรรณานุกรม ทรัพยากรและสารระสังเขป และทรัพยากรพิเศษในนามานุกรม เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

พจนานุกรม พจนานุกรมที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ไม่มีภาคผนวก คือมีพจนานุกรมเพียง 29 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 14.57 ของพจนานุกรมที่นำมาวิเคราะห์เท่านั้นที่จัดให้มีภาคผนวก

บรรณานุกรม ในการจัดทำบรรณานุกรมนั้น ถ้าผู้จัดทำได้เพิ่มเติมสารระสังเขปหรือบรรณนิทัศน์ของสิ่งพิมพ์ที่ไ้รวบรวมมาเป็นบรรณานุกรมด้วยแล้ว ก็จะช่วยให้ผู้ใช้บรรณานุกรมมีความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาของสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ มากขึ้น และจะเป็นการประหยัดเวลาในการค้นคว้าอีกด้วย ประกอบกับถ้าผู้จัดทำได้เพิ่มเติมรายชื่อห้องสมุดหรือสถาบันที่มีสิ่งพิมพ์เหล่านั้นด้วยแล้วก็จะเป็นการอำนวยความสะดวกในการค้นคว้าให้กับผู้ใช้ที่ต้องการอ่านสิ่งพิมพ์เหล่านั้นอีกด้วย จากกรณีวิเคราะห์ปรากฏผลว่าบรรณานุกรมส่วนใหญ่ 49 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 70.00 ของบรรณานุกรมที่นำมาวิเคราะห์มีสารระสังเขปหรือบรรณนิทัศน์ของสิ่งพิมพ์ สำหรับการให้รายชื่อห้องสมุดหรือสถาบันที่มีสิ่งพิมพ์ไว้ให้บริการนั้น มีบรรณานุกรมเพียง 10 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 14.29 ของบรรณานุกรมที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้นที่ระบุรายชื่อห้องสมุดที่มีสิ่งพิมพ์เหล่านั้นไว้ด้วย ซึ่งถ้าผู้จัดทำได้ระบุแหล่งที่ผู้อ่านจะสามารถค้นหาสิ่งพิมพ์เหล่านั้นด้วยแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าวิชาการต่าง ๆ ยิ่งขึ้น

นามานุกรม นามานุกรมบางเล่มอาจมีโฆษณาแทรกอยู่บ้าง ซึ่งผู้จัดทำก็ต้องวางหน้าโฆษณาให้เหมาะสม และควบคุมมิให้มีโฆษณาจนเกินไป นอกจากนี้นามานุกรมที่ดีควรมีทรัพยากรพิเศษจัดแยกรายการต่าง ๆ ไว้ตามประเภทสินค้าและบริการหรือแยกประเภทอาชีพของบุคคล เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้ในการค้นเรื่องที่ต้องการ ในด้านการแทรกโฆษณานั้นปรากฏว่า เนื่องจากนามานุกรมที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่จัดทำ

โดยหน่วยราชการ จึงมีนามานุกรมเพียง 10 ชื่อเรื่อง หรือร้อยละ 17.54 ของนามานุกรมที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้นที่มีโฆษณาแทรก และผู้จัดทำก็ได้ควบคุมการลงโฆษณาเป็นอย่างดี คือปริมาณโฆษณามีไม่มากจนเกินไป และจัดวางหน้าเพื่อแทรกโฆษณาได้เหมาะสม สำหรับในด้านการจัดทำบรรณนิเทศแยกตามประเภทสินค้าและบริการหรืออาชีพของบุคคลนั้นปรากฏว่า ผู้จัดทำนามานุกรมที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ยังคงละเลยการจัดทำบรรณนิเทศนี้อยู่มาก มีนามานุกรมเพียง 9 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 15.78 ของนามานุกรมที่นำมาวิเคราะห์เท่านั้นที่จัดทำบรรณนิเทศเพื่อช่วยคนเรื่อง ซึ่งแยกรายการต่าง ๆ เอาไว้เป็นส่วน ๆ ง่ายแก่การค้นหา

สารานุกรม สารานุกรมที่จำเป็นต้องให้ข้อมูลที่ทันสมัย ผู้จัดทำต้องแก้ไขเพิ่มเติมข้อความในสารานุกรมต่าง ๆ อยู่เสมอ วิธีแก้ไขเพิ่มเติมข้อความที่นิยมทำกันคือ จัดพิมพ์สารานุกรมชุดใหม่ หรือออกหนังสือรายปี แต่สำหรับสารานุกรมที่นำมาวิเคราะห์นี้ไม่ปรากฏว่ามีการจัดทำหนังสือรายปีประกอบบทความต่าง ๆ เลย นอกจากนี้สารานุกรมชุดสำคัญ ๆ บางชุดก็ยังอยู่ในระหว่างดำเนินการจัดทำ โดยทยอยออกบทความเป็นระยะ ๆ บทความบางเรื่องตีพิมพ์มาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2500 แต่จนถึงในปัจจุบันก็ยังไม่มีการแก้ไขบทความเหล่านี้ใหม่ ทำให้การค้นหาคำความรู้ต่าง ๆ จากสารานุกรมได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจนัก

จากการวิเคราะห์ลักษณะพิเศษของหนังสืออ้างอิงทั้งด้านภาพประกอบและส่วนเสริมความรู้ ผู้วิจัยพบว่าหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่ยังจัดส่วนประกอบด้านลักษณะพิเศษของหนังสือได้ไม่ครบถ้วน กล่าวคือหนังสืออ้างอิงส่วนใหญ่ 223 ชื่อเรื่อง หรือร้อยละ 58.47 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ มีคุณภาพด้านลักษณะพิเศษอยู่ในเกณฑ์ต่ำ คือมีคุณภาพอยู่ด้านลักษณะพิเศษอยู่ในเกณฑ์ยังไม่ดีนัก และเกณฑ์ไม่ดีเลย ส่วนหนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพด้านลักษณะพิเศษเป็นที่น่าพอใจ คือมีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์ปานกลางถึงดีมากนั้น มี 155 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 41.53 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด

จากการวิเคราะห์ส่วนประกอบของหนังสืออ้างอิงแต่ละส่วน ทั้งรายละเอียด
 ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้จะเห็นได้ว่า ส่วนประกอบค่านผู้จัดทำ ผู้พิมพ์โฆษณา ปีที่พิมพ์ เนื้อ
 เรื่อง ความน่าเชื่อถือ การจัดทำคำเรื่อง และลักษณะเฉพาะของหนังสือ มีคุณภาพเป็น
 ที่น่าพอใจ มีข้อบกพร่องที่ควรได้รับการแก้ไขไม่มากนัก อย่างไรก็ตามปรากฏว่ายังมี
 ส่วนประกอบอีก 3 ค่านที่มีข้อบกพร่องอยู่อีกหลายประการสมควรได้รับการแก้ไขปรับ
 ปรุงเป็นอย่างมาก คือ เครื่องช่วยค้น รูปเล่มและการพิมพ์ และลักษณะพิเศษของ
 หนังสือ

เนื้อหาวิชาของหนังสืออ้างอิงไทย

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้แยกเนื้อหาวิชาของหนังสืออ้างอิงออกเป็น 10 สาขา
 วิชา ตามระบบการจัดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของคิวอี้ ซึ่งปรากฏว่าหนังสืออ้างอิงที่นำมา
 วิเคราะห์ทั้งหมดประกอบด้วยหนังสืออ้างอิงในสาขาวิชาต่าง ๆ ครอบคลุมสาขาวิชา ทั้ง
 รายละเอียดในตารางที่ 24

ตารางที่ 24 จำนวนหนังสืออ้างอิงทุกประเภทแยกตามระบบการจัดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของคิวอี้

สาขาวิชา	ประเภทของหนังสือ								รวม	
	พจนานุกรม	บรรณานุกรม	นามานุกรม	สารานุกรม	ครุภัณฑ์และสาระสังเขป	อักษรเบรลล์	อักษรภาพ	หนังสือรายปี	จำนวน (ชื่อเรื่อง)	ร้อยละ
000 ความรู้ทั่วไป	1	25	11	5	6	0	2	0	50	13.23
100 ปรัชญาและจิตวิทยา	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0.27
200 ศาสนา	7	1	5	1	0	0	0	0	14	3.70
300 สังคมศาสตร์	31	24	25	3	5	0	2	1	91	24.07
400 ภาษา	116	4	0	1	0	0	0	0	121	32.01
500 วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์	9	1	1	1	1	0	1	0	14	3.70
600 วิทยาศาสตร์ประยุกต์	23	7	14	3	0	0	1	0	48	12.70
700 ศิลปะ	6	0	1	0	0	0	0	0	7	1.85
800 วรรณคดี	2	3	0	1	0	0	0	0	6	1.59
900 ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์	3	5	0	4	1	10	1	2	26	6.88

ในตารางที่ 24 นี้จะเห็นได้ว่า หนังสืออ้างอิงทางด้านภาษามีจำนวนมากที่สุด คือมีมากถึง 121 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 32.01 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่ของหนังสืออ้างอิงในหมวดวิชาภาษานี้เป็นหนังสืออ้างอิงประเภทพจนานุกรม ส่วนหนังสืออ้างอิงประเภทอื่น ๆ ในสาขาวิชาภาษานั้นมีจำนวนไม่มากนัก หนังสืออ้างอิงในสาขาวิชาที่มีการจัดทำมากรองลงไปไต่กัน หนังสืออ้างอิงในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ คือมีจำนวนทั้งสิ้น 91 ชื่อเรื่อง หรือร้อยละ 24.07 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ซึ่งหนังสืออ้างอิงทางด้านสังคมศาสตร์นี้ส่วนใหญ่เป็นหนังสืออ้างอิงประเภทพจนานุกรม นามานุกรม และบรรณานุกรม สำหรับหนังสืออ้างอิงในสาขาวิชาที่มีการจัดทำมากรองลงไปอีก ไต่กันหนังสืออ้างอิงในสาขาวิชาความรู้ทั่วไป วิทยาศาสตร์ ประยุกต์ ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ ศาสนา วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ศิลปะ วรรณคดี ปรัชญาและจิตวิทยา ตามลำดับ สำหรับหนังสืออ้างอิงในสาขาปรัชญาและจิตวิทยา ซึ่งมีจำนวนการจัดทำน้อยที่สุดนั้นมีเพียง 1 ชื่อเรื่อง หรือร้อยละ 0.27 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดเท่านั้น และมีหนังสืออ้างอิงในสาขาวิชาดังกล่าวนี้เพียงประเภทเดียวคือ พจนานุกรม

จากการวิเคราะห์เนื้อเรื่องของหนังสืออ้างอิงทั้ง 378 ชื่อเรื่องนี้ ผู้วิจัยพบข้อสังเกตว่า หนังสืออ้างอิงบางส่วนมีขอบเขตเนื้อเรื่องซ้ำกัน ดังจะเห็นได้ว่าในพจนานุกรมต่างประเทศนั้น คำศัพท์ที่รวบรวมมาจัดทำคำแปลมักซ้ำกัน นอกจากนี้คำอธิบายหรือคำแปลศัพท์ยังคล้ายกันอีกด้วย และในพจนานุกรมภาษาไทยผู้จัดทำส่วนมากก็ได้รวบรวมคำศัพท์และตีพิมพ์คำอธิบายความหมายศัพท์มาจาก พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน แทบทั้งสิ้น

นอกจากพจนานุกรมแล้ว สารานุกรมก็เป็นหนังสืออ้างอิงอีกประเภทหนึ่งที่ขอบเขตเนื้อเรื่องซ้ำกัน กล่าวคือ สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เป็นสารานุกรมหลักที่ผู้จัดทำสารานุกรมชุดอื่น ๆ มักอ้างอิงข้อความลอกเลียนข้อความหรือสรุปสาระสำคัญมาเรียบเรียงในสารานุกรมของตนอยู่เสมอ การที่ผู้จัดทำสารานุกรมบางชุดใช้สารานุกรม

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เป็นหลักในการเรียบเรียงนั้น อาจเป็นเพราะโดยปกติการจัดทำสารานุกรมนั้นต้องอาศัยผู้จัดทำร่วมกันเขียนบทความหลาย ๆ คน เพราะสารานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิงที่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาอย่างกว้างขวางมาก แต่สารานุกรมบางชุดของไทย จัดทำโดยบุคคลเพียงคนเดียว จึงยากที่บุคคลผู้นั้นจะรอบรู้ได้ในทุกสาขาวิชา จึงต้องอาศัยการอ้างอิงจากสารานุกรมชุดอื่น ๆ ประกอบด้วย

นอกจากนั้นบรรณานุกรมและบรรณานุกรมก็เป็นหนังสืออ้างอิงที่มีการรวบรวมข้อมูลไว้ซ้ำกันด้วย คือผู้จัดทำบรรณานุกรมและบรรณานุกรมแต่ละรายมักรวบรวมบรรณานุกรมและทำบรรณานุกรมจากสิ่งพิมพ์ที่มีอยู่ในห้องสมุดแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งสิ่งพิมพ์บางรายชื่อบางรายการก็เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีอยู่ในห้องสมุดหลายแห่ง เมื่อห้องสมุดแต่ละแห่งต่างก็จัดทำบรรณานุกรมและบรรณานุกรมของตนขึ้น รายชื่อสิ่งพิมพ์ที่รวบรวมขึ้นมาจึงซ้ำกัน ซึ่งโดยหลักการแล้วถือว่าควรจัดทำบรรณานุกรมและบรรณานุกรมที่ซ้ำกันนี้เป็นการสิ้นเปลืองแรงงานและเวลาโดยไม่จำเป็น

การที่ขอบเขตเนื้อหาของเรื่องในหนังสืออ้างอิงบางส่วนยังซ้ำกันอยู่เช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้จัดทำและผู้พิมพ์โฆษณาไม่มีโอกาสได้สำรวจตลาดหนังสือ จึงไม่ทราบว่าหนังสืออ้างอิงที่มีผู้ทำขึ้นแล้วนั้นได้รวบรวมข้อมูลเรื่องใดไว้บ้าง เมื่อมีผู้จัดทำหนังสืออ้างอิงออกมาใหม่ขอบเขตเนื้อหาของเรื่องจึงไปซ้ำกับเล่มที่เคยมีผู้จัดทำมาแล้ว นอกจากนี้อาจเป็นเพราะยังมีตำราและเอกสารประกอบการค้นคว้าไม่มากนัก ผู้จัดทำจึงได้ขอเท็จจริงและรายละเอียดต่าง ๆ มาจากตำราหรือเอกสารเรื่องเดียวกัน เนื้อหาที่เขียนออกมาจึงซ้ำกัน ซึ่งถ้าวิเคราะห์จากรายชื่อหนังสือที่ผู้จัดทำระบุว่าใช้ประกอบการเรียบเรียงแล้ว จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ใช้หนังสือเล่มเดียวกัน

การที่หนังสืออ้างอิงบางส่วนยังมีขอบเขตเนื้อหาของเรื่องซ้ำกันอยู่เช่นนี้ ไม่เป็นผลดีต่อการเลือกและจัดหาหนังสือเพื่อประกอบการศึกษาแต่อย่างใด เพราะถ้าพิจารณาในแง่ของบรรณารักษ์แล้วถือว่า การที่หนังสืออ้างอิงมีข้อมูลซ้ำกันนี้เป็นการสูญเปล่า เพราะ

ในการจัดหาหนังสืออ้างอิงเข้ามาให้บริการในห้องสมุดนั้น มีหลักการพิจารณาว่าจะต้องจัดหาหนังสืออ้างอิงที่มีเนื้อหาซ้ำกันให้น้อยที่สุด หากหนังสือประเภทเดียวกันจัดทำคำอธิบายและให้รายละเอียดเกี่ยวกับข่าวสารเหมือนกันทุกเล่มแล้ว บรรณารักษ์จะต้องตัดสินใจเลือกเล่มที่ดีที่สุดไว้เพียงเรื่องเดียว เพราะถือว่าการมีหนังสืออ้างอิงในเรื่องซ้ำกันเป็นจำนวนมากมิได้ช่วยให้การให้บริการตอบคำถามดีขึ้น เพราะถ้าบรรณารักษ์ตอบคำถามผู้ใช้โดยใช้นั่งสือหลายเล่ม แต่ทุกเล่มอธิบายเรื่องซ้ำกันหมด ไม่มีความแตกต่างกันเลย ยอมรับว่าห้องสมุดนั้นมีหนังสืออ้างอิงมากเกินไป¹ นอกจากนี้ถ้าผู้ใช้ยังคงมีความสงสัยเกี่ยวกับข้อมูลตอนหนึ่งตอนใดอยู่ ก็ไม่อาจหาอ่านเพิ่มเติมจากแหล่งอื่นได้ เพราะหนังสือทุกเล่มให้คำตอบอย่างเดียวกันหมด

การผลิตหนังสืออ้างอิงของไทย

เพื่อศึกษาอัตราการผลิตหนังสืออ้างอิง ผู้วิจัยได้นำหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดมาแยกออกตามปีที่พิมพ์ เพื่อดูแนวโน้มการผลิตหนังสืออ้างอิงว่าเพิ่มขึ้นหรือลดลงเป็นจำนวนเท่าใด ซึ่งปรากฏผลการวิเคราะห์ดังนี้

ในช่วงแรกที่เริ่มมีการจัดทำหนังสืออ้างอิง เริ่มจาก พ.ศ. 2426 ซึ่งเป็นปีที่จัดพิมพ์หนังสืออ้างอิงที่เก่าที่สุดที่นำมาวิเคราะห์ จนถึงปี พ.ศ. 2475 ก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งเป็นระยะเวลาประมาณ 49 ปี ปรากฏว่ามีการจัดทำหนังสืออ้างอิงเพียง 19 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 5.02 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์เท่านั้น

ปี พ.ศ. 2475 - 2500 มีการจัดทำหนังสืออ้างอิง 27 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 7.14 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์

¹Pierce Butler, Reference Functions of the Library, p. 269.

ปี พ.ศ.2501 - 2504 มีการจัดทำหนังสืออ้างอิง 32 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 8.47 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์

ปี พ.ศ.2505 - 2509 มีการจัดทำหนังสืออ้างอิง 75 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 19.84 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์

ปี พ.ศ.2510 - 2514 มีการจัดทำหนังสืออ้างอิง 81 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 21.43 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์

ปี พ.ศ.2515 - 2520 (เดือนมิถุนายน) มีการจัดทำหนังสืออ้างอิง 144 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 38.10 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด

จากอัตราการผลิตหนังสืออ้างอิงดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า มีการผลิตหนังสืออ้างอิงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในรอบ 10 ปี หลังระหว่าง พ.ศ.2510 - 2520 นั้นมีการจัดทำหนังสืออ้างอิงเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนค่อนข้างมาก กล่าวคือเมื่อก่อนปี พ.ศ. 2510 นั้นมีการผลิตหนังสืออ้างอิงเพียง 153 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 40.48 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์เท่านั้น แต่หลังจากปี พ.ศ.2510 เป็นต้นมานั้นมีการผลิตหนังสืออ้างอิงถึง 225 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 59.52 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในระยะ 10 ปีหลัง คือจาก พ.ศ.2510 - พ.ศ.2520 นั้น ได้มีการผลิตหนังสืออ้างอิงมากกว่าแต่ก่อนถึง 72 ชื่อเรื่องหรือร้อยละ 19.05 ของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด

ระหว่างปี พ.ศ.2510 - 2520 นี้เป็นระยะเวลาที่มีการขยายการศึกษาและมีการปรับปรุงการศึกษาอย่างกว้างขวาง และมีปัจจัยหลายประการที่ทำให้ความต้องการในการใช้หนังสือเพื่อประกอบการศึกษาเพิ่มขึ้น เช่น สถิติการรู้หนังสือของประชากรไทยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 6.2 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในปี 2513 มาเป็นร้อยละ 10.5

ของประชากรทั้งหมดในปี พ.ศ. 2519¹ และสถิติของผู้เข้ารับการศึกษาในสถาบันต่าง ๆ ก็เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยปีละ 9.59 ของจำนวนประชากรทั้งหมด² ทำให้จำนวนหนังสือที่มีอยู่เดิมไม่เพียงพอกับความต้องการ นอกจากนี้เมื่อประชากรได้รับการศึกษาคีขึ้น จำนวนผู้ได้รับการศึกษาในชั้นสูงก็เพิ่มขึ้นด้วย ทำให้มีผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ และนักวิจัยมากขึ้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้ก็ไหลกลายมาเป็นกำลังสำคัญในการจัดทำหนังสือประเภทต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการคาดคะเนว่าในปี พ.ศ. 2523 หรือ ค.ศ. 1980 จำนวนการผลิตหนังสือทุกประเภทของไทยจะเพิ่มขึ้นอีก เพื่อให้ทันกับการขยายโครงการศึกษาต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4³

ข้อดีและข้อบกพร่องของหนังสืออ้างอิงไทย

ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์รายละเอียดของหนังสืออ้างอิงเล่มที่มีคะแนนคุณภาพอยู่ในระดับสูง คือเล่มที่ได้คะแนนคุณภาพตั้งแต่ร้อยละ 75 ขึ้นไป เพื่อศึกษาว่าหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์นี้โดยเฉพาะเล่มที่มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์ดีนั้นมีคุณลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งจากการศึกษาและการวิเคราะห์ดังกล่าวสามารถสรุปข้อดีของหนังสืออ้างอิงได้ดังนี้ คือ

1. เป็นหนังสือที่ให้ข้อมูลทันสมัย ทันเหตุการณ์ มีเนื้อหาที่ประกอบด้วยข้อมูลใหม่ ๆ ซึ่งหนังสืออ้างอิงที่มีเนื้อหาทันสมัยนี้อาจเป็นหนังสือที่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด

¹ที่มา : กองรายงานสถิติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

²ที่เดียวกัน.

³Kamthorn Sathirakul, Evaluation of the Books Development Activities in Thailand, Report Expert Meeting On Book Development in Asia, 3-13 July 1972 (Tokyo:Tokyo Book Development Centre, 1971), p. 96.

ต่อไปนี้เป็น

ก. เป็นหนังสือที่พิมพ์ขึ้นใหม่ ส่วนมากจัดพิมพ์ขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา หนังสือเหล่านี้ได้รวบรวมข้อมูลใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีผู้รวบรวมไว้ในหนังสืออ้างอิงรุ่นก่อน ๆ เช่น พจนานุกรมบางเล่มที่พิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา ได้รวบรวมคำศัพท์ที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่และศัพท์บัญญัติทางวิชาการเอาไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้อ่านจะไม่สามารถค้นหาคำศัพท์เหล่านี้ได้จากพจนานุกรมเล่มก่อน ๆ

ข. มีการแก้ไขปรับปรุงเนื้อเรื่องอยู่เสมอ โดยจัดพิมพ์หนังสือครั้งใหม่ขึ้น และในการพิมพ์แต่ละครั้งก็ได้เพิ่มเติมข้อมูลต่าง ๆ ให้เนื้อเรื่องสมบูรณ์ขึ้น เช่น พจนานุกรม 1 สารานุกรมวิทยาศาสตร์ พจนานุกรมศัพท์แพทย์ เป็นต้น หนังสืออ้างอิงทั้ง 3 ชื่อเรื่องนี้ มีการพิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง และเมื่อพิมพ์ใหม่ทุกครั้งผู้จัดทำก็ได้ปรับปรุงเนื้อหาให้ดีขึ้น

ค. จัดพิมพ์หนังสือต่อเนื่องกันเป็นชุด (Series) โดยออกสิ่งพิมพ์เผยแพร่ต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ รวบรวมข้อมูลใหม่มาพิมพ์เผยแพร่อยู่เสมอ เช่น บรรณานุกรมสิ่งพิมพ์ของกระทรวงศึกษาธิการ ธรรมนูญการปกครองไทย (ของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์) ประวัติครู และ Who's Who in Thailand เป็นต้น

ง. จัดพิมพ์หนังสือออกเผยแพร่เป็นรายปี เพื่อให้ผู้อ่านได้รับข้อมูลล่าสุดของแต่ละปี เช่น Siam Directory, Thailand Yearbook และสมุดสถิติรายปี เป็นต้น

2. เป็นหนังสือที่จัดทำโดยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญหนังสืออ้างอิงที่เรียบเรียงโดยนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ นั้นย่อมเป็นที่น่าเชื่อถือมากกว่าหนังสือที่จัดทำโดยนักเขียนทั่วไป เพราะนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญนั้นเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่ามีความรู้ในวิชาการแต่ละแขนงเป็นอย่างดี ข้อมูลต่าง ๆ ที่บุคคลเหล่านี้รวบรวมมาจึงน่าจะเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ผู้อ่านผู้คนคว่าสามารถใช้ข้อมูลเหล่านั้นอ้างอิงได้ ตัวอย่างเช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เป็นพจนานุกรมที่จัดทำโดยคณะกรรมการอำนวยการอำนวยการด้วยผู้เชี่ยวชาญของภาษาไทย เป็นพจนานุกรมที่ใช้เป็นหลักใน

การเขียน สะกด อ่าน และกำหนดความหมายคำไทย และถือว่าเป็นแบบแผนการใช้คำ
ของทางราชการด้วย ถึงแม้ว่าพจนานุกรมเล่มนี้จะจัดทำมานานแล้วก็ตาม แต่ทางราชการ
ก็ยังถือเป็นหลักในการเขียนและสะกดคำไทยอยู่ จนกว่าจะมีพจนานุกรมเล่มอื่นที่มีความ
น่าเชื่อถือพอที่จะนำมาใช้แทนพจนานุกรมเล่มดังกล่าวได้

3. เรียบเรียงข้อความและคำอธิบายอย่างกระชับรัด ใช้งานชัดเจน ถ้อย
คำไม่กำกวม เข้าใจง่าย

4. พิมพ์ด้วยกระดาษที่มีคุณภาพดี ตัวอักษรชัดเจน เย็บเล่มประณีต หุ้มปกแข็ง
ทนทาน และมีขนาดรูปเล่มพอเหมาะ

5. มีเครื่องอำนวยความสะดวกในการค้นเรื่อง เช่น คำอธิบายวิธีใช้
สารบัญ ครรชนีช่วยค้น และเครื่องประกอบการค้นเรื่องต่าง ๆ อย่างพร้อมมูล

6. มีภาพประกอบ แผนที่ และตารางต่าง ๆ ชัดเจน สวยงาม ซึ่งส่วนประกอบ
เหล่านี้จะช่วยให้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่องได้ดียิ่งขึ้น

ข้อดีต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้มิใช่จะเป็นแต่เพียงสิ่งที่ช่วยให้หนังสืออ้างอิงมีคุณภาพ
ดีเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่พบได้ในหนังสือที่มีคุณภาพดีทุกชนิดทุกประเภท

นอกจากศึกษาข้อดีของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ดังรายละเอียดที่ได้กล่าว
ไปแล้วนั้น ผู้วิจัยยังได้ศึกษาข้อบกพร่องของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ด้วย โดย
ศึกษาและวิเคราะห์ข้อบกพร่องจากรายละเอียดของหนังสืออ้างอิงที่มีคุณภาพอยู่ในระดับ
ต่ำ ซึ่งสามารถสรุปข้อบกพร่องของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้ คือ

1. ข้อมูลล้าสมัย เป็นหนังสือที่จัดทำมานานแล้ว บางเล่มจัดทำมานานกว่า
10 ปี และยังมีได้มีการแก้ไขปรับปรุงเนื้อเรื่องให้ทันสมัยขึ้น ข้อมูลบางส่วนจึงคลาดเคลื่อน
ไม่ตรงกับความเป็นจริง

2. การเรียบเรียงเนื้อเรื่องไม่กระชับ บางเล่มให้คำอธิบายเรื่องราววกวนเกิน
ไป บางเล่มอธิบายความเขินเย้อ และยาวจนเกินไป ตลอดจนการอธิบายความบางตอน
ยังไม่ชัดเจน ถ้อยคำกำกวม เข้าใจยาก

3. จัดพิมพ์ด้วยกระดาษที่มีคุณภาพต่ำ กระดาษเนื้อหยาบมีสีเหลือง เนื้อกระดาษไม่เรียบ ตลอดจนการเย็บปกและการเข้าเล่มก็ไม่แข็งแรง บางเล่มไม่มีการเย็บเล่มอย่างถาวร ใช้กาวทาสันหนังสือติดกับปกนอกเท่านั้น ทำให้หนังสือขาดชำรุดง่าย

4. ซาคเครื่องอำนวยความสะดวกในการค้นเรื่อง ทำให้ผู้ใช้ต้องเสียเวลาค้นคว้าเป็นเวลานาน

5. ซาคภาพ แผนที่ และตาราง ประกอบเรื่อง ถึงแม้ว่าบางเล่มจะมีภาพหรือแผนที่อยู่บ้าง แต่ก็มืขนาดเล็กไม่ชัดเจน บางภาพเลอะเลือนมองไม่เห็นรายละเอียดในภาพ

ข้อบกพร่องของหนังสืออ้างอิงที่นำมาวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ ควรเป็นสิ่งที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และควรมีการแก้ไขปรับปรุงพร้อม ๆ กันไปทุกด้าน เพื่อให้หนังสืออ้างอิงไทยแต่ละเล่มมีคุณภาพดีโดยสมบูรณ์